БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. НОЯБРЬ 26 ВТОРНИК № 276 (7818).

Өртээ 2 көп.

Узбек хөвеңчилерниң салыышкыны

УЗБЕК ССР-ниң кадээ ажыл ишчилери партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның март (1965 чылдагы), май (1966 чылдагы) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун телептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылын хөвеңниң эки дүжүдүн өстүрүп үндүрген, ону ажаап алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Республиканың колхоз, совхозтары белеткел черлеринге 3 миллион 960 муң тонна чиг хөвеңни чедирип берген, оон 80 хуузу бирги сорттуг кылдыр хүлээп алдынган. Күрүнеге чиңге волокнолуг хөвең сорттарын садарының планы ажыр күүсеттинген. Машиналар-биле ажаап алган хөвең 1611 муң тонна ийикпе нийти чыылданың 41 хуузу болган.

Чиг хөвең дүжүдүн ажаап алырынга болгаш белеткээрингe республиканың партия организациялары, совет болгаш кадээ ажыл-агый органнары улуг ажылды чоруткан.

Хөвең садары үргүлчүлевишаан.

(СЭТА).

ҮРЕЗИН — КЕЛИР ДҮЖҮТТҮҢ АЛДЫН ФОНДУЗУ

«ШӨЛДЕРНИҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН ОНЗА БЕДИДЕРИНГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ, ТАРААНЫ БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КУЛЬТУРАЛАРЫН БҮДҮРЕРИН ДЫКА КӨВҮДЕДИРИ, МАЛ АЖЫЛЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ ХӨГЖҮДЕРИН ХАНДЫРАРЫ МУРНУКУЗУ ХЕВЭЭР КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНГЕ САЛДЫНГАН ТУРАР УЖУРЛУГ» — деп, СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң доктаалында айыткан. ТК-ның Пленумунуң доктаалында бо айыткан сорулганы күүседип, тараа культураларының дүжүдүн бедидеринге үрезин ажылы чугула черни ээлээр ужурлуг.

Бистиң республиканы алырга үрезин, айтырыы айыткан сорулгага дүүштүр чедир шиитпирлеттинмейн келген. Республикада келир чылдың тарылгазынга херeглээр тараа культураларының үрезиннериниң 86,1 хуузу урдунган. Үрезиннерниң шынары кончуг куду. Оларның кол нуруузун үрезин шынары хынаар лабораторияларга хынап көрген. Хынаан үрезиннериң 90 хире хуузу чажар шынарынга четпес: 79 хуузу боктуг, чамдыызының үнер шынары куду, өл-шыгы чогуур нормадан ажыг болган. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында чажар шынарынга четкен чаңгыс-даа центнер үрезин чок болган. Ол ышкаш Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында үрезиннерниң хөй нуруузунуң шынары база куду болган.

Амга чедир үрезиннерниң шынары чүге мындыг болуп турарыл? Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде-ле үрезин дугайында айтырыгны чугулага көрүп турган болза-даа, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, оларның агрономнары, бригадирлери үрезинниң шынарын экижидеринче кичээнгей салбайн, ооң арыглаашкынын багай организастап келгениниң түңнели болур.

Чамдык ажыл-агыйларда үрезиннерни септеттинмээн болгаш таарыштыр кылдынмаан складтарга уруп, азы ажык черлерде хевээр чыттырып, төтчеглеп, үреп баксырадып турарының фактылары бар. Чижээ, «Тээли» совхозта үрезин тарааны оваалай урарының чурумун сагываанының түңнелинде адаандан изип үнүп келгеш, 24 тонна кызыл-тас, 8 тонна арбай үрезини үрелген. Байдал ындыг турбуже совхозта тараа арыглаар машиналар чамдыкта анаа турар болгаш ажылдаар кижилер чедишпейн турар.

Үрезин арыглаар, шыгжап кадагалаар айтырыгны партия, совет болгаш кадээ ажыл-агый органнары шыңгыы контрольга ап, склад бүрүзүнүң байдалын хынап көөр херек. Колхозтарга, совхозтарга үрезин арыглаар, өл-шыгын таарыштыр кургадыр ажылды ийи ээлчег-биле организастап, тараа арыглаар механизм бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап тургаш, бүгү үрезиннерни кыштың улуг соогу дүжериниң бетинде чажар шынарынга чедиргеш, складтарга уруп кадагалаан турар. Чер ажылдакчыларының мурнунда бо үеде салдынган сорулгаларның иштинде эң чугула, соңгаарлаттынмас хүлээлге ол-дур.

Бо чылдың байдалында үрезин тарааларның шынары куду деп чүве билдингир. Ындыг турбуже шынары куду тарааны орнаары-биле тараа хүлээп алыр черлерже дужаарын оожум организастап турар. Ажыл-агыйларның талазындан бо ажылды дүргедедири-биле чергелештир тараа хүлээп алыр черлерниң талазындан үрезинге үндүрер тарааларның арыглаашкынын база дүргедетсе чогуур. «...ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, бо чылын 12 миллион гектар тараа культураларын сорттуг эвес үрезиннер-биле болгаш райончуттунмаан үрезиннер-биле чажып тараан. Бир эвес хөй-хөй ажыл-агыйларда чажар шынарынга четпээн үрезиннерни ам-даа чажып турарын маңаа немептер болза, үнүш-дүжүттү бедидериниң бо эң чугула херээнге кичээнгей салдынмаанының уржуундан кайы хире продукцияны чедир албайн турарывысты көрүп болур-дур» деп, СЭКП ТК-ның Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

СЭКП ТК-ның чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бо чугаазы бистиң республикага дорт хамааржыр деп демдеглезе чогуур. Республикага сөөлгү каш чылдарда сорттуг үрезиннерниң тарылгазы 70 ажыг хуу-ла болуп келген болгаш оон өрүлевээн, а райончуткан сорттуг үрезиннерниң тарылгазы оон-даа куду. Оон туржук чамдык ажыл-агыйларга часкы тарылга үезинде чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан, үнер шынары куду үрезиннерни тарылгага ажыглай бээриниң фактылары илереп турган болгай.

Үрезин — келир дүжүттүң алдын фондузу дижир болгай бис. Бир эвес үрезин чажар шынарынга чедир ажылдап кылдынмаан, үнүүчел шынары куду болгаш сорттуг эвес, тус черниң байдалынга таарыштыр райончуттунмаан болза, ол алдын фонд болуп шыдавас. Үрезинниң бо негелделерин күүседип турар черлерде чыл бүрү эки дүжүттү ап турар. «Революцияның чалбыыжы» колхоз бо чылдың байдалында безин Таңды районнуң ажыл-агыйларында дээре дүжүттү алган ажыл-агый болган. Ооң кол чылдагааны үрезин айтырыынче чогуур кичээнгей салдынганы болур. 1969 чылдың тарылгазынга херeглээр тараа культураларының четчир үрезиннерин колхоз уруп, оларның арыглаашкынын организастыг чорутукан. Ол ышкаш Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу херeглелге четчир үрезиннерни белеткээш, складка урган.

Республиканың өске ажыл-агыйларынга үрезин айтырыын шак ынчаар көрүп, ону четчир кылдыр уруп алырын, тарылгага белеткээрин бо ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозарының бир чугула херээ деп көрзе чогуур. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга уткуштур бедик дүжүттү өстүрүп алырының үндезини болур.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың парткому бодунуң ажылын квартал аайы-биле планнап турар. Эң-не чугула айтырыглар ол планнарга көрдүнүп турар. Чижээ, планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче бүдүрүлгени шилчидеринин үезинде партийжи-политиктиг ажыл дугайы; күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының дугайы; В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга уткуштур алган хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайы, аныяк коммунистер-биле ажыл дугайы дээн ышкаш айтырыгларны планда көргениң ёзугаар партком бюрозунуң хуралдарынга чугаалажып, оларның күүселдезин организастап келген.

Партком кежигүннери тус-тус коммунистер-биле тускайлаң ажылды чорударынче улуг кичээнгейни салып турар.

Чурукта: комбинатта партком секретары эш Ф. П. Клёнов СЭКП кежигүнүнге кандидат, даг-дугу арыглаар фабриканың ээлчег начальниги Михаил Сундуй-оол-биле чугаалажып тур.

С. Феоктистовтуң фотозу.

Тураскаалдыг хүнге уткуштур

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары)

Горькийниң автозаводчуларының улусчу культура университединде ЛЕНИНЧИ ФАКУЛЬТЕТ тургустунган. Ийи чүс ажылчыннар ооң дыңнакчылары болган. Темалыг баштайгы кежээге олар Владимир Ильичиниң «Совет эрге-чагырга деп чүл» деп үн бижилгезин, ооң соонда «Ленин үе-чергелериниң сактыышкыннарындан» деп беседаны дыңнаан.

* * *

В. И. Ленинниң Төп музейиниң Ленинград салбырында эртип турар ленинчи номчулгаларны дыңнаар дээш Невага АЛДАН МУҢ ленинградчылар болгаш хоорайның аалчылары келген. Революция баштыңчызының, Россияга марксичи партияны тургузары дээш Ленинниң демиселиниң, Октябрьның чепсектиг тура халыышкынының белеткээнинин болгаш эрттиргениниң, марксизм-ленинизм идеяларының тиилелгезиниң дугайында аңаа шуптугу чүс ажыг лекциялар номчуттунган.

Псков демир оруукчуларының музейиниң делгелгезин көргүзер вагоннарлыг АГИТ-ПОЕЗД Торошино, Плюсс, Струги-Красные маршрутче чоруткан. Ооң пассажирлери ленинчи гвардияның хоочун дайынчылары болгаш Псков девискээринге болган партизан тулчуушкуннарының маадырлары болган. Олар улуг хоорайлардан ырак станцияларның, полустанокторның, демир-орук белдирлериниң болгаш суурларның чурттакчыларынга баштыңчының амыдыралын, революсчу ажыл-чорудулгазын, ленинчи идеяларның тиилелгезин чугаалап бээр.

* * *

Ташкентиниң күрүне университединиң болгаш республиканың эртемнер академиязының төөгү, археология институдунуң «Билиг» ниитилелиниң организациялары Узбекистанның найысылалының ажылчын клубтарында, культура ордуларында ЮБИЛЕЙЖИ ЛЕКТОРИЙЛЕР организастаан. Ында эртемденнер, башкылар В. И. Ленинниң дугайында лекцияларын дыңнакчыларга номчуп берип турар Ленинчи теория эртинезиниң идепкейлиг пропагандистери — ол организацияларның эгелээшкинин республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черi чугаалдыг деп санаан.

Москвада Журналистерниң төп бажыңынга «В. И. ЛЕНИН фотодокументилерде» деп темалыг лекция болган. Чыылганнар ховар фотографияларны көрген, В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының, үе-шагның сактып четпес үнелиг фотодокументилерин камгалап арттырарынче чуткулдуглериниң чымыштыг ажылдажыкының дугайында лекторнуң тайылбырын дыңнаан.

* * *

Африка эриктериниң чоогунда Атлант океанда балыктап турар бүгү корабльдерде «СЕҢЭЭ АЙЫТКАП ТУР БИС, ЭШ ЛЕНИН» деп темалыг кежээлер эртип турар.

Чарыштың тиилекчилери

В. И. Ленинниң 100 чыл оюн телептиг уткуур дээш Кызылдың алгы заводу бедиткен хүлээлгени ап турар. Ылангыя бо чылдың октябрь планын айыткан хуусаазында ажыр күүсеткен. Он айларның дургузунда 672 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрүп үндүрери көрдүнген турда ону 706 муң рубль түңге күүсеткен. Пландан ажыр 6189 эжеш кидис болгаш хөм идиктерни эки шынарлыг кылдыр белеткээш, садыг четкизинче киирген. Социалистиг чарыш цехтер, бригадалар аразында улам калбарып турар. Чуткулдуг күш-ажылы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турар шалыпчыларның ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи хуу өскен. Идик кылыр материалдарны камнап алыр талазы-биле хүлээлгелер база алдынган. Ниитизи-биле 10 муң дециметр хөмнү камнап алыр тургаш, 36 муң дециметрни камнаан.

Бүдүрүкчүлүг шалыпчы ажылдаар дээш дайынчы чарыштың мурнуку одуруунда идик кылыр цех чорупп турар. Мастер Дмитрий Владимирович Бескровныйның удуртканы ол цехте мурнакчылар хүнде үлүүн 150 хуу чедирип турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш демисежип турар Суваң Биченейге удурткан бригаданың кежигүннери кидис идик цегинден бедик түңнелдерни чедип алган Варвара Маркова башкарган чиик идиктер аймаа кылыр бригада бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Бүдүрүлгеде хөй чылдарда ажылдап келген ажылчыннар Зинаида Козырева ны, Лидия Вачаеваны коллектив хүндүлээр. Олар хүн нормазын 125—130 хуу чедирип турарлар. Завод Совет конституцияның хүнүнге алдар кылдыр чаа хүлээлгелер алган, күжениишкин-биле ажылдап турар.

КӨЖҮП ЭГЕЛЭЭН

Тес-Хем районнуң «Чолураа» колхозунуң № 1 хойжу бригадазының кежигүннери кышка удур эки белеткенген. Бо хүннерге чедир кыштагларже 4 аал көшкен. Колхоз девискээринде хар чуга, ынчангаш бригада кыштаг оъдун камнап алыры-биле массалыг көжүп үнмейн келген.

Кыштагларда малчыннарга автолавка үргүлчү чедип, почтачы чаа солуннар, журналдарны чедирип турар. Малчын өреге бүрүзүнде радиоприёмник чугаалап турар.

Бригада кежигүннеринден 19 чыл хойжулаан коммунист Иван Чамзын-оол, Борис Сырат, Серен Шимит олар кыштаглаашкынга бүгү талазы-биле баш удур үлегерлиг, эки белеткенгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ол бригаданың бригадири Иван Данзурун бригаданың өреге бүрүзүнге чедип, СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң материалдарын таныштырбышаан, малчыннарның, ылаңгыя ук бригаданың мурнунда салдынып турар сорулгаларының байдалын кысказы-биле таныштырган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Көк-Чыраа малчыннарының чедиишкини

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери беш чылдың үшкү чылының эрткен айларында малдың баш санын өстүрер, малдан алыр продукцияны көвүдедир талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип алганнар.

1968 чылда бода малдың баш санын 3728 чедирер турган болза, 103 хуу күүсеттинген. Шээр малдың баш санын 29496 чедирер бүдүрүлге планында көрдүнген болза, 31350 болган. Эът садарының чыл планы үшкү кварталда база ажыр күүсеттинген. Күрүнеге 332 тонна эът садар турган болза, 345,3 тонна, дүктүг 60 тонна болза, 11,9 тонна ажыр саттынган. Сүт садарының чыл планы 93 күүсеттинген.

Совхозтуң хойжу бригадаларында болгаш сүт-бараан фермаларында мурнакчыларның хүрээлени өзүп турар. Социалистиг чарышка эртеке айларда тиилекчи болуп, бедик көргүзүглерни чедип алганнарны демдеглээри чугула. Саанчылар Э. Дугар, Е. Дөмүр-оол, С. Серең, О. Нурсат, Т. Сарыг-оол, Э. Мандышпак олар бир инекке онааштыр 1286—1662 кг сүт сагганнар. Кадарчы К. Шырапай төрүүр чүс хойдан 107 хураганны, К. Серенмаа 102 хураганны өстүрүп алган.

Аъттаныпкан

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери чогаалчы, драматург С. К. Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизин район иштинге 12 кезек черге көргүскен. Бот-тывынгыр артистер ол шиини Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның көрүкчүлеринге барып сонуургадыры-биле аъттаныпкан.

СЭТА-ның МЕДЕГЛЕЛИ

Чоокта чаа Брюссельге соңгу-атлантика эвилелиниң чөвүлелиниң сессиязы болган. Ону эрттирериниң мурнуу чарында социалистиг чурттарга ажыы-биле кара сагыштыг, массалыг кампания эрткен. Ону НАТО-нуң хөй киржикчилериниң чазактары болгаш оларның пропаганда органнары башкарган.

Сөөлгү айларда Европаның байдалы НАТО-га ажык чок кылдыр өскерилген деп сылдаглап алгаш, ол кампания соңгу-атлантика эвилелиниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге белеткел кылдыр хамыкты мурнай Барыын Европаның чурттарынга ол талазы-биле чогумчалыг болур сагыш-хөөн байдалын тургузар ужурлуг турган. Ук чөвүлелдиң сессиязын онза байдалга хамаарышкан кылдыр көзүлген турзун дээш, чарлаттынган хүнүнден бир ай эрте эрттирген.

Тодаргайлап чугаалаарга, НАТО-нуң дайынзырак бөлүктери, болуп турар болуушкуннарның ужурун соңгу-атлантика блогунуң тус-тус кежигүннери күрүнелерниң шын билип алыр аргазын чок болдурар, ынчаарга ГФР-ниң, Англияның болгаш АКШ-тың соон дарый дайынзырак белеткелдерин күштелдиреринге соңгу-атлантика блогунуң кежигүннери ол күрүнелерниң белен эвес болуру «атлантика эп-сеткил каттыштырылгазын» чөрчүп үрээри кылдыр буруу шаптырар апаар байдалды Брюссель сессиязынга база ону долгандыр тургузар бүгү кажарлаашкыннарны кылган.

НАТО чөвүлелиниң сессиязының эрткениниң дугайында болгаш ооң доозулганының соонда парлаттынып үнген белен дыңнадыгның херечилеп турарын ёзугаар алырга, дүшкүүрлүг байдалды хевээр арттырары-биле боттарының кордалдарын холбаштырып турарлар, «соок дайын» күзээр үзел-бодалдыглар, Европаны ниитизи-биле барымдаалаарынга үндезилеттингеш, күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылга кылырындан ойталап турарлар Брюссельге кол хөөн киирикчилер болган.

Брюссель сессиязы НАТО-га шериг талазы-биле немей хемчеглер боттандырарынче болгаш аңаа киржип турар күрүнелерниң шериг бюджеттерин улгаттырарынче угланган шиитпирлер үндүрген. Бүгү барымдааларны ёзугаар алырга, үндүрүг төлекчилеринге кандыг уржуктар таваржыр деп турары, Брюссельге төлевилеттинген шериг программаларын боттандырар акша хөреңгини тып алыр дээш, үндүрүг чурумун кайы хире шыңгыыраткан турары оларга ам-даа ыракта-ла четче чугаалаттынмаан.

Чепсегленишкинниң дүжүрериниң сорулгалары-биле, улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шиитпирлээри-биле, күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле ол шиитпирлер канчап дугжурул? НАТО сессиязын чыылдырганнарның ындыг айтырыгларже чүден-даа эвээш сагыш салганы чөрле билдингир. Оларның чугаалашкан чүүлдери чогум-на делегей байдалын хөгжүдеринге улустарны чогумчалыг перспектива чок болдурарынче, эндере чепсегленирин үргүлчүлээри, эрбеннежилгелер, месилдежиишкиннер болуру чайлаш чок деп билир кылдыр оларны төөредиринче угланган.

Соңгу-атлантика керээзиниң киржикчи бүрүзү оон үнер эрге алыр 1969 чыл чоокшулап келгенде, НАТО чөвүлелиниң сессиязы «Совет кыжаныышкын» дугайында шагдан бээр чулчуртунуп келген тезиске сылдаглааш, НАТО кежигүннери хөй күрүнелерниң Европага болгаш делегейге боттарының политиказын бот-тускайлан чорударынче улам улуг чуткулдуг апарганын боогдаар деп оралдажып турар.

НАТО-нуң удуртукчулары делегейниң амгы нарын айтырыгларынга немей чаа-чаа, улам чидиг болган турун магат чок айтырыгларны тывылдырарынга белен. Ынчангаш олар делегей эргезин, КНО-нуң Уставын, Германия талазы-биле дөрт талалыг эвилелчи дугуржулгаларны боттарының туразы-биле тайылбырлаар, НАТО-нуң «күзел-сонуургалдарының салдарынче» чаа-чаа күрүнелерни киир тырттар, аңаа хамаарыштыр оларның санал-оналын безин айтырбас, делегей сугларынга хамаарыштыр барымдаалап турар чурумну боттарының туразы-биле, боттарының дайынзырак политиказының херeглелдеринге таарыштыр өскертир деп оралдажып турар.

Соңгу-атлантика эвилели күштүг, империалистиг күрүнелерге кошкак күрүнелерни чагыртырының чепсээ болур, ол эвилелдиң догуннаары демократтыг, хостакчы, антиколониалдыг шимчээшкиннерге удур демисежир утказыг деп, ооң чап-чаа тургустунуп турган үезинде-ле Совет чазак демдеглээн болгай. Ынча дээниниң чөптүүн оон бээр барык чээрби чыл дургузунда эрткен үе бүрүнү-биле бадыткаан.

Соңгу-атлантика эвилели Европага, Азияга болгаш Африкага каш-даа кризисти таварыштырар уржуктуг болган. Улустарның эрге-ажыктарынга, бүгү кижи төрелгетенниң сонуургалдыг, чугула экономика болгаш социал айтырыгларын шиитпирлээринге бараан болур байтыгай, харын дайынга белеткениринче чүс-чүс миллиард долларның, фунт стерлингиниң, барыын-герман марка акшаның октаттынганының ужурунда харысалга ол эвилелге онаажыр.

НАТО соңгу-атлантика керээзиниң киржикчилери эвес күрүнелерни безин бодунуң күштүг болуп турар салдарының эргезинге киирип ап болур деп, Брюссель сессиязының киржикчилериниң медеглээни, ол сессияның түңнелдери дайынзырак, империалистиг күрүнелер коалициязы кылдыр ук шериг эвилелдиң бүгү делегейге база катап көргүскен. Өскелерниң эрге-ажыктарының дугайында сагыш човакчылар, боттарывыс бис деп адаттынган оларның тып алган чаа бодалы-даа чок. Олар колониалдыг дайыннарның организакчыларындан гитлержи эжелекчилерге чедир — улустарның эрге-шөлээзинге болгаш хамаарышпас чоруунга халдап турганнарның чеже-даа ажыглаан, бүрүнү-биле авыяастыг, арги аргазын ажыглап турар. Боттарының чурттарының айыыл чок чоруунуң болгаш бүрүн эргезин хандырарының эрге-ажыктарын үнелээр чазактарның тежээчизи болуул деп НАТО-нуң семээни буруу шапканын олар база дадагалзаашкын чок илергейлээн деп чүведе ужур-ла бар.

Сессияның киржикчилери Чер ортузу далайның девискээринче эвин эрттир сонуургал салган. Соңгу-атлантика эвилелиниң ажылдакчылары Европаның, оон өске-даа диптерниң аңгы-аңгы кезектеринге, Чер ортузу далайга, Чоокку Чөөн чүкке боттарының туралаанын ёзугаар аажылап тар аргалыг турган болза, оларның сеткили ханар ийик. АКШ Чер ортузу далайдан муң-муң километр ырак болгаш аңаа ооң шуут хамааржылгалыг болур барымдаазы чок хиреде-ле, ол девискээрге 6-гы америк флоттуң турарын ол ажылдакчылар черле чогумчалыг деп санап турар. Ынчанмыже Чер ортузу далайга совет флоттуң бар турарын олар эпчок дээн. Оларның дайынзырак кажарлаашкыннарын совет флот кыңчыктырбас.

Совет Эвилели Кара далайның, ындыг болганда, Чер ортузу далайның база күрүнези төлээде, бодунуң ол девискээрге турар маргылдаа чок эргезин боттандырып турар. Совет шериг корабльдериниң Чер ортузу далайда турарының ужуру кайы-бир күрүнеге ийикпе улуска кыжаныышкын тургузар дээнинде эвес. Олар Чер ортузу далайның девискээринге тайбыңны быжыг туруштуг болдурарының херээнге дуза чедирер сорулгалыг.

Соңгу-атлантика эвилелиниң билдингир бөлүктери чеже мейниң-даа идепкейжип, шугулдаза, Европага кады ажылдажылганы шуудадыр, ол диппе дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын чедип алыр болгаш Европаның ниити айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле тайбыңга ынак күрүнелерниң кылган улуг ажылын балап каап тарынче ол бөлүктерниң чуткулун улустар кажан-даа аңаа көрүп турбас. Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун хандырып болур чүве эндере чепсегленири эвес, дайын белеткелдерин үрдүндүр улгаттырары эвес. НАТО-нуң дайынзыраа канчалдыр-даа чажыртынза, НАТО-нуң Брюссельге болган сессиязының шиитпирлеринде Европаның улустарының чогум эрге-ажыктары-биле, быжыг тайбыңның эрге-ажыктары-биле ниити холбаалыг чүве черле чок.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар улустар аразының бар турар айтырыгларын чугаалажыышкыннар-биле, тайбың аргалар-биле шиитпирлээриниң программазын, бүгү күрүнелерниң социал тургузуунун бар турар ылгалдарындан хамаарылга чокка оларның аразынга харылзаалар хөгжүдер талазы-биле саналдаттынган, чепсегленишкин дүжүрериниң талазынга алыр боттуг хемчеглерниң программазын дайын белеткелдерин калбартырының программазынга удурланыштыр салып турар.

Делегей херектеринге Совет Эвилелиниң шугуму тодаргай болгаш чайгылыш чок. Ол шугум СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалдарында, социалистиг өске күрүнелер-биле кады Совет Эвилелиниң хүлээп алган документилеринде тодаргайлаттынган. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының айыыл чок чоруун быжыглаарының политиказы, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының, боттарының ээлчээнде кожа-хелбээ чаагай харылзааларже чуткулдуг күрүнелер-биле ол харылзааларны калбартырының политиказы ол. Агрессияга ойтур шавыышкын бээриниң болгаш улустарның хостакчы демиселинге дуза чедирериниң политиказы ол.

Соңгу-атлантика эвилелинде бактаап турар күрүнелерниң улустарының келир үези база тайбыңны быжыглаары-биле, дайын демиселин чайладыры-биле чарылбас холбаалыг, ынчангаш ол күрүнелерге чүвениң ужуруун херек кырында шынныг байдалга дүүштүр билири алызында черле тиилеп үнер деп идегелдиг Совет Эвилелиниң удуртулгазы илергейлеп тур.

Социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле чогуур хемчеглерни Варшава Керээзиниң өске киржикчилери-биле кады Совет Эвилели боттандырарда НАТО шериг эвилелиниң киржикчилериниң кандыг-даа хөделиишкиннерин черле барымдаалап көрген турар апаар деп медеглээр даалганы СЭТА алган.

ЧҮНҮ ДЭЭШ ПАРТКОМНУ ШҮГҮМЧҮЛЭЭНИЛ

Таңды районда хөй ажылдыг «Элегес» совхозта коммунистер болгаш ажылчыннар СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база Төп Комитеттиң дараазында болгулаан Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, ол ышкаш Коммунистиг партияның, Совет куруненин үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга күш-ажыл, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш чамдык кескү ажылдарны кылган дээрзин партком секретары эш Монгуш чоокта чаа болуп эрткен отчёттуг хуралга бодунуң илеткелинге чугаалаан.

«Элегес» совхоз Тывада күрүне ажыл-агый черинин эң баштайгызы. Ук коллектив республиканың экономика хөгжүлдезинге элээн улуг черни ээлеп келген болгаш ээлеп турар деп чүвени илеткелчи, санал берген коммунистер демдеглээннер.

Коммунистер боттарының санал-оналынга партком отчёттуг үениң дургузунда партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажылдарны чон ортузунга канчаар организастааның, партия эге организацияларының болгаш коммунистерниң мурнакчы ролюнуң дугайын, социалистиг чарышты канчаар удуртуп келгенин, партияның хүрээленинге мурнакчыларны киирип алырының талазы-биле кандыг ажылдарны кылганын, ол ышкаш амыдыралга хамаарышкан айтырыгларны канчаар шиитпирлеп турарын, ажылда бар чедиишкиннерни болгаш база чедир кылдынмаан чүүлдерни айтып турганнар.

Партком отчёттуг үениң дургузунда партияның иштики ажылын экижидер талазы-биле чамдык чүүлдерни кылган. Парткомнуң бюро хуралдарынга бригадаларның партия эге организацияларының секретарьларының илеткелдерин дыңнап, чогуур шиитпирлерни хүлээп ап турган. Ооң түңнелинде партия эге организацияларының хуралдары Устав ёзугаар эртип, партияның кежигүн дадывырын хавырары чурумчаан. Эң ылангыя Чал-Кежиг школазында партия эге организациязы (секретары эш Князев), Элегес школазында башкыларның эге организациязы (секретары эш Д. Оюн) олар партия хуралдарынга хүн айтырыын шын шилип, хуралдарны бедик идейлиг, ажылиншчи байдал-биле эрттирип турарлар. Совхозта коммунистерниң 60 ажыг хуузу бүдүрүлгениң эң чугула участогунда ажылдап турар.

Коммунистерниң организакчы, мурнакчы ролю бедээни — совхозтуң планныг онаалдаларны күүседиринге идиг болган. 10 айларның дургузунда күрүнеге сүт садарының планын 80 хуу, эъттиин — 90 хуу, дүктүүн—110 хуу күүсеткен.

Мурнакчыларның хүрээлени өзүп турар. Хой кадарчылары Монгуш Докпак, Салчак Сүрээ, Долаан Аракчаа, Сергей Монгуш 100 төрүүр хойга онааштыр 90-128 баш хураганнарны камгалап ап, хой санындан 3,5 кг дүктү кыргааннар. Саанчылар К. Долзат, Т. Монгуш, Оюн Шаңмак олар бир саар инекке онааштыр 1300—1800 кг сүттү саап алганнар.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы турбуже, ооң продуктулуун бедидериниң айтырыы ам-даа шиитпирлеттинмейн турар. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче четпес кичээнгей салдынып келген. «Межегей» биле «Элегес» совхозтарның черчурт байдалы бир дөмей, ынчалза-даа мал ажылындан ап турар продукциязы ийи аңгы. Бо чылын «Межегей» совхоз төрүүр 100 хойдан 93 хураган алган турда, «Элегес» совхозта чүгле 85 болган. Совхозта партком, дирекция чери мал ажылының хөгжүлдезинче кошкак кичээнгейни салып турарын үстүнде фактылар тодаргай айтып турар. Малдан хөй продукция алыры дээрге, четчир чем-суурну белеткээри болур. Ындыг турбуже партком болгаш совхозтуң дирекция чери мал чемин белеткээринче кошкак кичээнгей салган. Сигенниң үнүжү совхоз девискээринге бо чылын эки болза-даа, мал чеми белеткээр план күүсеттинмээн. Чижээ, сиген белеткели чүгле 35 хуу, силос салыышкыны 15 хуу болган.

Партком кодээ Советтиң, ажылчын комитединиң, комсомол комитединиң ажыл-чорудулгазын удуртуп, оларга дайнып ажылдап келгенин, ынчангаш ол организацияларының ролю бедээнин коммунистер саналынга чөптүү-биле үнелээннер.

Ооң-биле чергелештир чамдык организациялар, чижээ, рабкооп (даргазы эш Ерофеенко) болунуң мурнунга салдынган сорулганы амгы үениң негелдезинге ыракта-ла чедир күүседип шыдавайн турар. Рабкооптуң эргезинде автолавкалар сөөлгү үеде малчыннарга шуут барбастаан. Ооң уламындан ырак-узакта малчыннар эң чугула барааннарны садып алыр дээш совхоз төвүнче чоруур ужурга таваржып турар дээрзин коммунист эш Белек-оол шүгүмчүлээн.

Партком отчёттуг үениң дургузунда бүгү коммунистерниң нийти хуралын 7 удаа, парткомнуң бюро хуралын 25 удаа эрттирген. Ук хуралдарга совхозтуң ажыл-агыйынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны чугаалашкылаан. Бо талазы-биле чогуур доктаалдарны-даа хүлээп ап турган.

Ынчалзажок хуралдан хүлээп алган шиитпирлерниң канчаар боттанып турарын партком кошкак контрольдап келген. Партия хүрээлениниң өзүлдезиниң дугайында айтырыгже чогуур кичээнгей салдынмаан. Коммунистиң ажыл-ижи, аажы-чаңы, моральдыг мөзү-шынары каяа-даа үлегерлиг болур ужурлуг. Ынчалза-даа коммунист атка төлеп чок кижилер барын илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа шыңгыы шүгүмчүлээн. Ажылчын комитединиң даргазы турган Бугаев, № 4 салбырның эргелекчизи турган Нордуп-оол олар арагага хандааш, ажылындан дүжүрткеннер. Ол ышкаш коммунистер Б. Намчыл, А. Ондар олар онаашкан ажылынга ээхарыысалга чок, үргүлчү арагалап турган дээш партия талазы-биле шыңгыы хемчегге онаашканнар.

Отчёт соңгулдалыг хурал шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң чидиг, кадык калбарыышкыны-биле эрткен. Отчёттуг илеткелдиң талазы-биле доктаал хүлээп алдынган.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдан соңгуткан партбюронуң организастыг хуралы болган. Эш Д. М. Монгуш партком секретарынга база катап соңгуткан.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Организастыг эрткен

Эрзин районнуң девискээринге үш хүн иштинде үнүүшкүннүг семинар болуп эрткен. Семинарга «СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлери болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының сорулгалары» деп илеткелди партия райкомунуң секретары Доржу Дарган, школа, өг-бүлеге уруглар кижизидилгезиниң айтырыын башкы Күске Дүгүр, херээженнер чөвүлелдериниң кудумчу байырлалдарын эрттирер чурумунуң дугайында илеткелди райкүускомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Александр Калдар-оол олар кылганнар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының байырлалын төлептиг уткуурунуң талазы-биле болгаш бүгү Тываның херээженнериниң ам болур 6-гы слёдунга чедиишкинниг ужуражыр дээш чорудар ажылдың, ооң арга хемчеглериниң дугайында СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Седипаа Байыр-оол чүве чугаалаан.

Районнуң «Коммунизмче орук», «Мөрен» колхозтарынга болган семинарларга агитквартираларның дерилгезиниң дугайында тодаргай саналдарын ооң киржикчилери берип турган. «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязының (секретары Данзын Алдын-оол), херээженнер чөвүлелиниң (даргазы Мыдакмаа Дирчин), агитквартираларның дерилгези эки, политмассалыг ажылды үзүктел чок чорудуп турарын семинарга демдеглеп, бо талазы-биле дуржулга солчулгазы болган.

—○—

Садыгжыларны деткиир

«Кара-Хөл» колхозтуң Дапсы-Аксы суурда кодээ магазиннерниң эргелекчилери эштер Зоя Сарыглар, Кужугет Күдер-оол олар чонну чугула херегледдерниң барааннары-биле хандырар дээш бо чылын кызымак ажылдааннар. Бо чылдың бирги чартыында болгаш үшкү кварталда олар бараан саарылгазының планнарын 100—107 хуу чедир күүседип, хуучулар кежигүнүнге 52 кижилерни хүлээп алганнар. Кара-Хөл ортумак школазын өөредилге херекселдери, номнар болгаш көргүзүг материалдары-биле хандырар талазы-биле садыгжы Зоя Сарыглар шудургу ажылдаан.

Ындыг турбуже садыг ажылын улам экижидер, бараан-биле чурттакчы чонну хандырылгазын чурумчудар талазы-биле Бай-Тайга райпозунуң баштаар чери кошкак кичээнгей салып турар дээрзин чоокта чаа Кара-Хөл кодээ Советтиң сессиязынга депутаттар шыңгыы шүгүмчүлээннер. Колхоз төвү-биле район төвүнүң аразы ырак-лаа болза, бараан сөөртүп алырынга четчир машина «Кара-Хөл» колхозунда база райпода бар-ла болгай. Ынчалза-даа бо садыгларда, ылангыя рис, манная, гречка, чиңге-тараа крупалары, ногаадан кылган холуксаалыг консервалар, конфеталар, ол ышкаш бичии уруглар хептери база чечен чогаал номнары шуут келбейн турар. Бо барааннарны сөөртүп алыр дээрге, райпо баштаар чериниң машина-биле хандырбайн турарынга садыгжылар хомудап турар.

Б. БАРБА.

Совет тургузуг

Бистиң республиканың чер-чер Советтери СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херектерин шиитпирлээринге идепкейин кодуруп, чон-биле харылзааны күштелдирип, Советтерниң доктаамал комиссияларының, хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының, депутаттарның ажыл-чорудулгазынга улуг кичээнгейни салып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш алдаржыткан социалистиг чарышка Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажылиншчилери чедиишкинниг болуп, күрүнеге садар мал продуктуларының талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсеткеннер. Ону чедип алырынга ында чер-чер Советтери эвээш эвес үлүүн киирип, боттарының организас-массалыг ажылдарын экижидип, салдынган сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылының экижээнин ооң депутаттарының, күускомнарының отчёттарын организастыг эрттирип турарындан көрүп болур. Эрткен чылын район, хоорай, кодээ Советтерниң депутаттарының барык шуптузу соңгукчуларының мурнунга отчёдун берген. Кодээ, суур Советтериниң күускомнарының шуптузу сессияларга, хөй кезии чоннуң мурнунга отчёттаан.

Күускомнарның отчёттары

Депутаттарның соңгукчулар мурнунга, күускомнарның Советтиң сессиязынга болгаш ажылчы чоннарның мурнунга отчёттары Советтерниң ажыл-чорудулгазын чоннуң үнелеп көөрүнүң дээштиг хевири болур. Ынчангаш аңаа бүгү талалыг белеткенип, кылган ажылды түңнеп, четпестерни илеретпишаан, оларның чылдагааннарын илереткеш, кылыр ажылдарны тодарадыр херек. Күүсекчи комитеттиң отчёдун эки белеткээр херек. Отчёттуг илеткел — улуг ужур-дузалыг документ. Ол болза улус ажыл-агыйының планнарының күүселдезин, күускомнарның, ооң килдистериниң, эргелелдериниң ажылының стилин болгаш методун канчаар сайзырангайжыдып турарын тодазы-биле көргүзер. Аңаа чер-черниң онзагай байдалын, ында ажыл-агыйның кол угланыышкынын калбаа-биле база илередир апаар. Эки тургустунган отчёт илеткел ажыл-херекчи чугааны кодуруп, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга таарымчалыг байдалды тургузар.

Күүсекчи комитеттиң отчёдун ап турар сессияның бедик деңнелдиг болурун чедип алыр дизе, ону баш удур эки белеткээр. Бо дугайында депутаттарга, активтерге баш удур дыңнадыр болгаш ооң белеткелинге доктаамал комиссияларның кежигүннерин киириштирер. Олар күүсекчи комитеттерниң, килдистерниң, эргелелдерниң болгаш өске-даа албан организация черлериниң ажылын ханызы-биле өөрепип көөр. Ындыг чорук күүсекчи комитеттиң ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле илередип, депутаттарның, активтерниң санал-оналын шүгүмчүлелдиг ёзу-биле көөрүнге идиглиг болур.

Сессияларга хүлээп алган шиитпирлерни, депутаттарның чугула саналдарын амыдыралга боттандырар дээш организас-массалыг хемчеглерни ап чорудар болгаш ооң күүселдезиниң дугайында Советтерниң мурнунга илеткеп турар ужурлуг. Ындыг чорук депутаттарның идепкейин кодуруп, оларның санал-шүгүмчүлелдери халас эртпейн турарын бадыткаар.

Советтерниң ажылында демократтыг принциптерниң боттанып турарының бир хевири күүсекчи комитеттерниң, ооң килдистериниң, эргелелдериниң чоннуң мурнунга бодунуң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттуу болур. Ону үлетпүр, тудуг черлериниң коллективтеринге, колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчилериниң мурнунга база ажылчы чоннуң нийти хуралдарынга берип турар. Эрткен чылын Тожу райкүуском, Ак-Довурак, Чадаана, Туран хоорай Советтериниң болгаш Кызыл-Мажалык суур Совединиң күускомнары чоннуң мурнунга отчёдун бербээн. Күүсекчи комитеттерниң чоннуң мурнунга отчёдунга чүс-чүс кижилер олуржуп, үнелиг санал-оналдарын берип турар. Чер-черниң эрге-чагырга органнары чоннуң үнүн дыңнангыр хүлээп, кичээңгейлиг болур дээрзинге олар бызыг бүзүрелдиг.

Советтерниң сессиязының болгаш чоннуң мурнунга күускомнарның отчёдун чорударда ёзу барымдаалаар чоруктан чайлаар апаар. Ындыг чорук бисте ам-даа көстүгүлеп турар. Чамдык күүсекчи комитеттер илеткел-биле шиитпирни белеткеп алырга-ла четчир деп бодап турар. Харын ол чугула документини далаштыг бижип, хөй саннар, фамилиялар-биле долдургаш, Советтер ажылының стилиниң болгаш янзы-бүрү аргаларының дугайында ёзулуг анализти бербейн турар. Ооң чылдагаанындан чамдык сессиялар, чоннуң хуралдары куду деңнелге эртип, депутаттарның, чоннуң идепкейлиг чоруун кодурбейн турар болгаш Советтерниң ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыларынга идиглиг болбайн турар.

Чыл төнчүзүнге чедир барык-ла бир ай арткан. Ынчангаш күүсекчи комитеттер боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарын эрттирерин график ёзугаар айыткан хуусаада кылыр дээш бүгү хемчеглерни алыр херек. Аңаа болган шүгүмчүлелдерни болгаш саналдарны түңнеп, ону күүседирин чедип алыр дээш, Советтерниң организас-массалыг ажылын улам экижидер ужурлуг. Ол хуралдар Советтер ажылының аргадуржулгазын анализтээриниң, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырының база «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарын түңнеп көөрүнүң индири болур. Ол дээрге чүгле күускомнуң эвес, а бүгү Советтиң ажыл-чорудулгазының улуг шылгалдазы болур.

К. КОШКАРОВ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

Коммунист бүрүзү өөренир

Коммунист кижи бүрүзү бодунуң политиктиг билиин бедидер, марксчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр дээш шудургу оралдажыр ужурлуг. Бо болза ооң бодунга шуут хамаарышкан, партийжи Устав ёзугаар негелде-дир. Ынчаарга партия организациялары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң өөредилгезин үре-түңнелдиг кылдыр организастаар апаар, ол дээрге оларның кол сорулгаларының бирээзи.

Ындыг турбуже бо талазы-биле ажылдарда четпестер база бар болуп тургулаар. Мен бодум «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школазынга үш чыл улаштыр даргалап келдим. Ында өөренип турарларның хөй кезии билиин бедидип алыр дээш, кичээлдер үспейн, идепкейлиг өөренип турарлар. Ылангыя аныяк коммунист К. Мартаң-оол, башкылар Т. Канчыыр-оол база М. Ыңаа болгаш өскелер-даа аңаа хамааржыр.

А чамдык коммунистерде кичээл үзер, арага-дарыже хандыыр чүүлдер барын ооң-биле кады демдеглээр херек. Ол дээрге коммунистер К. Семис-оол, К. Хапын-оол, С. Очур-оол болгаш өскелер-даа-дыр. Олар боттарының политиктиг билиин бедидер талазы-биле кыспас, өөредилге талазы-биле кызымак эш-өөрүнден үлегер алыр хөнну чоктар. Ынчаарга Чыраа-Бажы салбырда партия организациязы (секретары К. Оолак) оларга хамаарыштыр кандыг-даа хемчеглер албайн турар. Оларны келдиртип алгаш чугаалажыр, чылдагаанын тодарадыр, а бир эвес херек апарза, хуралга-даа тургузуп чугаалажыр ужурлуг болгай. Ортумак школада партия организациязы база-ла бо талазы-биле четпес ажылдап турар.

Бисте пропагандистерниң кызымак ажылдап турарын чугаалаар ужурлуг. Дээди эртемниг башкылар Т. Оолак, Д. Мандык олар онза идепкейлиг, кичээлдерни дыңнакчыларга солун кылдыр эрттирип, оларга көргүзүг материалдарын калбаа-биле ажыглап турар.

Совхозта парткомнуң талазындан бо дугайында контрольду дыңзыдар ужурлуг.

С. ШАГЖЫ.

Шылаг билбес бөдүүн ишчи

Ээлчег келген соонда Федотия Даниловна Морозованың чымыштыг ижи дам баар. Ооң өрээлин ажылчын хептиг дагжылар эрте баспайн барбастар. Кезенектиг «ламповая» деп орустап бижип каан хаалгага ээлчег солчуп турда кижи-ле кевей апаар. Ында дөрт кижи ээлчежип ажылдаар. Оларның иштинден эң хөй стажтыг ажылдап келгени Федотия Даниловна. Кижи ортузу эрткелек бо бөдүүн ишчи ам мында алды чыл улаштыр бараан болуп ажылдаан.

Тускай кезенектерлиг элгүүрлерде хөмүр-даш казыкчыларының даг иштинге ажылдап кедер лампалыг бергтерин, багай газтан камгаланып тынар херекселин шыгжаан. Федотия Даниловнаның күүседир хүлээлгезин орустап «ламповшица» дээр. Ол, ында шыгжаан херекселдерни арыг-шевер карактап кадагалаар, бертерде чырыдар лампаларны батереялар-заряд-биле оъктап белетиээр. бир ээлчег ажылын доозарга дугаарлар аайы-биле хүлээп алыр, а өске ээлчегге хүлээдир, аштаар, арыглаар дээш оон-даа өске.

Келген ажылчын бүрүзү белеткээн херекселди алгаш: — четтирдим, Федотия Даниловна—дээр. Ооң ажылдаар өрээли Элегес-Аксында «Кызыл-Хавак» шахтаның комбинадының вентиляция станциязында турар.

— Федотия Даниловна бистиң шудургу ажылчыныыс, бөдүүн ишчи чүве. Хүлээнген ажылынга өй-шаанда келир, ажылчыннарны черле хомудадып көрбээн. Шахта дүн-хүн чок ажылдаар болгаш лампалаар черде дөрт кижи ээлчежип ажылдап турар. Оларның хоочуну эш Морозова. Алды чылдар улаштыр бөдүүн ажылчын ак сеткилдиг ажылы дээш өртектиг шаңналдар-биле демдеглдедип келген — деп, вентиляция начальниги, шахтада улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Эльвира Халимовна Алешечкина чугаалаар.

«Кызыл-Хавак» шахтазының ажылчыннары Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, «кара алдынны» казар талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип ап турар. Коллектив бо чылдың хөмүр-даш казып тывар планын декабрь 5-те доозар сорулга салган.

— Ноябрь 20-ге чедир чыл планын ыракта ажырган болгаш пландан артыкка 15500 тонна хөмүр-даш кастынган. Бо күш-ажылчы тиилелгеде эш Морозованың күш-ажылчы үлүү база бар—деп, ында партбюро секретары Владимир Георгиевич Тешуков чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Федотия Даниловна Морозова ажыл үезинде.

Сөзү Д. ЕНДАННЫЫ.
Фотозу А. ПОНОМАРЕВТУУ.

Төрээн чурттувуста

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

ИРКУТСК. Чаа аңныыр сезонунда аңчыларның баштайгы тывыжы—өлүктү Иркутскиниң областар аразының өлүк баазазында дужаап эгелээн. Лена хемниң девискээр кавыызынче аъттанган аңчылар он-он муң дииң кештерин чоруткан.

Иркутскиде «Өлүк бажыңы» деп баазаже Красноярск крайдан Оожум океанның эриктеринге чедир делгем девискээрден хөй өлүк кээп турар. Ында столдар болгаш делгиирлерде Баргузинниң сураглыг киштериниң, Якутияның песецтериниң, Забайкальениң ас болгаш күзеннериниң, Уссурийниң дырбактытларының кештерин көрүп болур. Аң өстүрер совхозтар болгаш колхозтар ол баазаже хөй үнелиг өлүктү чорудуп турар.

Ам өннүт норкалар кештери хүлээп алыры-биле бөлүк тускай эртемниглер Ыраккы Чөөн чүкче чоруткан.

ИВХИЛЕР ЧАА БАЖЫҢНАРЖЕ КӨЖЕР

МУРНУУ-САХАЛИНСК. Соңгу Сахалинниң ыржым эриинде чурумалдыг хадыңныг алаакта бульдозерлер болгаш автокраннар даажы диңмиреп эгелээн. Ыяжын аштап каапкан черлер бетон блоктар-биле шыптынган. «Кызыл-Хаяа» национал колхозтуң балыкчылары ивхилер чурттаар чаа суурну тудуп эгелээн. Сахалинниң бүгү соңгу эриктеринде ивхилерниң бидаргай ыраккы турлагларында чүс-чүс балыкчы өг-бүле аңаа кээп чурттаар. Ол суурга чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарындан аңгыда, спорт-күш-культура херекселдерин, дерилгезин, школа-интернатты тудары көрдүнген.

Балык ажыл-агыйлыг «Восток» колхозтуң балыкчы-ивхилери база ээнзиргей ыраккы турлагларны каггаш чоруптар. Пильтун, Чайво болгаш Даги мугулдурларындан олар колхозтуң чаа төвү Ноглики суурже көжер. Ол суур сөөлгү үеде барык ийи катап өскен.

КАДЫКШЫЛ ДУГАЙЫНДА НОМНАР

Эмчилерниң, медицина сестраларының болгаш фельдшерлериниң шынчы дузалакчылары болур кадыкшыл дугайында хөй миллион номнарны болгаш журналдарны «Медицина» деп парлалга чери парлап үндүрген. Ол парлалга чериниң 50 чыл оюн ноябрь 22-де Москвага демдеглээн.

Совет кадык камгалалының шылгараңгай организакчылары Н. А. Семашко, З. П. Соловьев болгаш И. В. Русаков олар совет медицина парлалгазын үндезилеп тургускан.

50 чылдар иштинде «Медицина» Европада тускайжыттынган улуг парлалга черлериниң бирээзи апарган. А совет медицина ажылдакчыларының тургускан литературазы чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын бүгү делегейде сураглыг. Ону даштыкы чурттарда онза калбаа-биле очулдуруп турар.

«Медицина» деп парлалга чери янзы-бүрү тускай эртемниглерге 500 янзы аттыг номнарны болгаш брошюраларны чылдың-на парлап үндүрүп турар. Тиражтарның үштүң бир хуузу өөредилге номнары болуп турар. Эртем-тайылбырлал литературазы улуг черни ээлеп турар. Бо чылын рекордтуг көргүзүгнү чедип ап, 68 янзы аттыг 14 миллион кезек медицинаның тускай журналдарын парлаан.

Парлалга, чериниң авторларының иштинде делегейде атсураглыг эртемден-медиктер хөй.

КУЛЬТУРА БҮРҮЗҮ БОДУ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛИГ

Винницаның Свердлов аттыг химия комбинадының коллективи азот, фосфор, калий-биле байлак эки шынарлыг элезиннелчек чемишчидилгелерни хереглекчилерже чүдүрүп чорудуп эгелээн.

Заводта чемишчидилгелерни культура бүрүзүнге тус-тус таарыштыр өйлеп болбаазырадырының чаа аргазы ажыглаттынып турар. Ооң түңнелинде кодээ ажыл-агыйның культура бүрүзү бодунга таарышкан чемишчидилгелиг болур.

МИЛЛИОН ДУГААР ЧАДАГ-ТЕРГЕ

Элээди уругларга хереглээр бир миллион дугаарлыг чадагтергени Шяуляйның «Вайрас» заводунга ноябрь 19-та бүдүрүп үндүрген. Ынча машинаны бүдүрүлге чери беш чылдың эгезинден бээр кылып келген. Бистиң ажы-төлүвүске нептереңгей ажыглаттынып турар «Орленок» азы «Ласточка» заводтуң шуудулгазындан чартык минута болгаш-ла бирээ-бирээ үнүп турар.

Завод чаа хевирлерниң чадаг-тергелерин үндүрерин шиңгээдип ап турар. Бир эвес заводтуң чадаг-тергелери мынчага чедир тостан он ийи хар чедирлерге таарыжыр турган болза, ам чаа чадаг-тергелерге шоолуг эвес өскертилгелер кылыпканда чедиден он беш хар чедир оолдар, уруглар мунуп чоруп болур.

АГААР ШИНЧИЛЕЛДЕ

Агаарның бокталып хирленгенин доп-дораан-на хемчээй каaптар херекселди Ленинградтың инженерлери кылып тургускан. Ол полупроводник дерилге болза аажок делгем залга чаңгыс удаа тырткан таакпының ыжын дораан-на эскерип каар, ол хире чыт кагыычал-дыр. Дерилгени рудниктерге, химия цехтеринге болгаш шахталарга калбаа-биле ажыглаан турар. Санитар-эпидемиология станцияларынга ол база-ла ажыктыг боop болур.

СОРТТУГ ТАРЫЛГАЛАРГА

Горькийде ажыттынган областың кодээ ажыл-агый делгелгезиниң киржикчилери боттарының магадап элдепсингенин чажырбайн турганнар. Мурнуу чүктен келген аалчы болур «Мироновская-808» деп кызыл-тас дүжүдүнүң талазы-биле рекордчу болу берген деп чүве чыл түңнелинден илерээн. Чамдык районнар ону гектар бүрүзүнден 40—43 центнер кылдыр алган. Мурнуу чүктүң «Харьковская—46» деп сорту база-ла областың ажыл-агыйларынга таарыжыр болган. Кызыл-тастың ол сорту 3640 гектар черден тергиин бедик дүжүттүг боoп үнген.

«КИЖИ БИЛЕ ДАЛАЙ»

Интервидениениң организастааны телевизия кино-чуруктарының үшкү делегей фестивалы ноябрь 19-та Ригага шак ындыг ат-биле эгелээн. Болгарияның, Чехословакияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Венгрияның болгаш Финляндияның телевизия студиялары боттарының ажылдарын чоруткан. Бистиң чуртувусту Төп телевидение-биле чергелештир Риганың болгаш Одессаның телестудиялары база төлээлеп турар.

АГРОНОМНУҢ БАЗА БИР ТУСКАЙ ЭРТЕМИ

Молдавияның Калинин аттыг колхозунда бодунуң төрээн суурунче Александр Робу ыракта-ла дөмейлешпес мергежилдиң ийи дипломнуг чанып келген. Ол агроном болгаш хореограф. Ол ийи тускай эртемни Робу Кишиневтуң кодээ ажыл-агый институдунга хары угда чедип алган.

Ол институттуң доозукчулары муң ажыг аныяк кижилер кол профессиязы-биле чергелештир нийтилелге ажыктыг база бир мергежилди чедип алган: келир үениң агроному, техниги, инженер-механизатору болур үш кижиниң бирээзи-ле лектор-пропагандист, режиссёр, хормейстер, хореограф, спорт инструктору азы клуб ажылының организакчызы деп база бир тускай эртемни чедип ап турар. Тускай эртемниглерниң ийи дугаар профессиязын институттуң партия комитединиң инициативазы-биле организастаттынган хөй-нийти мергежилдериниң факультеди берип турар.

(СЭТА).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ооржак Долума Биче-ооловна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Долчутмаа Сотпаевна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Савындай Хаадокмаа Хертековна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чымба Каадыр Салчаковна —«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Танзыннаан Биче-оол Салчаковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сенди Багай Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Шоваа Серен-Чимит Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чонгаа Хертек Достаковна —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Салчак Долгар Кечиловна— «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бора-оол Күскүлдек Доңгаковна «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Күске Чүлдүмовна— «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Серембил Салчаковна — Мугур-Аксы школаның башкызы.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк Иргит Каксааповна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Саая Боражаалей Конгар-ооловна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Дериш Сенги-Доржуевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Дыртыына Доптугуевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чооду Карамаа Дотпаевна— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чурукпан Дамаа Чамбыевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бапаа Вина Балдановна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Найдан Көк Алдып-Хереловна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Саражакова Антонина Павловна—райпо ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дожул Норжай Намдаловна —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Карти Хөөлей Чиндировна— «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сыдаң-оол Дакаа Дүптеновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чындак Тук Майындыевна —«Ак-Эирк» колхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шимит Мажирмаа Биче-ооловна—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

ЭРЗИН РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ БИЛЕ

Тарвачы Антонина Ивановна—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хандыкай Мария Дымбаевна—«Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баяндай Сержимаа Шара-Хөөевна—«Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Дандыгай Бады-Монгуш Дандыгайевна—райпо ажылчыны.

Доржу Чооду Чагааевна — Мөренде уруглар садының ажылчыны.

Оюн Мая Бадарчыевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Хулугана Белчээ Дола — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чигжит Долзатмаа Чигжитовна—«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Килин Хуубу Диповна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Ламажаа Күрүмаа Балгановна—Эрзин школазының ажылчыны.

Майдыр Белчитмаа Маа-Хөөевна — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Нурзат Анна Сояновна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Нурзат Иргит Бомбаевна — Нарын суурда өг-бүле ээзи.

Соян Картыг Агбааповна — Эрзин эмнелгезиниң ажылчыны.

Ыңаалай Баадыр Сагаровна —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Шимит Севил Төмүровна— Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бадарчы Хөвеңмей Маадыровна—«Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Делгермаа Соян Чыргаловна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай,
1968 чылдың ноябрь 13.

Ийи дакпыр мергежилдиг кыс

Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында мурнакчы комсомолчулар-ла хөй. Оларның арызындан Анна Бүрбү хөй-хөй шынарлар талазы-биле өөрүнден черле элээн ылгалдыг.

Бо бедүүн, биче сеткилдиг комсомолчу кыс аңаа даасаан ажылды кезээде кончуг шевергин күүседип чаңчыккан. Ол бодунуң чүткүлдүг, кызымак чоруу-биле кедээ ажыл-агый ажылдакчызының ийи чугула мергежилин чедип ап шыдаан: бир чүүлүнде, тарып боозадылганың техниги, ийи чүүлүнде—саанчы. Анна Бүрбү бо ийи мергежилдиң кайызынга-даа аажок сонуургалдыг.

Ажылга сундулуг бо комсомолчу кыс бо күзүн 2000 чыгам хойга тарып боозадылганы ветеринарияның бүгү чурумун ёзугаар чоруткан. Мал ажылының бо чугула кампаниязы доостуру билек, Анна ийиги мергежилин күүседиринче доп-дораан шилчээн. Анна Бүрбү салбырның мурнакчы саанчыларының арызында дээре түңнелдерлиг ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ЧУРУКЧУНУҢ БЕДИК ЧААГАЙ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бөгүн чурукчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи ажыттынар. Бо болуушкунуң бүдүүзүнде чогаадыкчы коллективтиң баштаар чериниң секретары Е. Ф. Белашова СЭТА-ның корреспондентизи П. Косолаповтуң салган элээн каш айтырыгларын харылаан.

— Екатерина Федоровна, чурукчу кижиниң бедик хүлээлгезиниң дугайында, чонуң амыдыралынга совет уран чүүлдүң ролюн тодарадып турар кол чүүлдүң дугайында бодуңарның бодалыңарны улуг хуралдың бүдүүзүнде номчукчуга чугаалап бээриңер кандыг ирги?

— Бүгү-эвилел съездизиниң мурнуу чарыында чурукчуларның съездилери республикаларга болуп эрткилээн. Бистиң бүгү-ле чээрби муң чурукчуларлыг чогаадыкчы коллектививис — социалистиг культураның тугун хүндүлүг-биле тудуп чоруур чаңгыс аай эп-сеткилдиглерниң эвилели болгай.

Совет уран чүүлдүң эртип келген 50 чылдыг оруунче көрүнгеш, бистер ооң хөгжүлдезинге революсчу чаңчылдарның кайы хире улуг рольдуг боол турарын көрүп турар бис. Совет уран чүүл бо үе-биле, чонуң амыдыралы-биле ооң революсчу чаалап алыышкыннары-биле шуут холбажып тудушкан. Кижи — уран чурулга чогаадылгазының кол чүүлү. Чурукчуларның, скульпторларның, графиктерниң эң-не дээре дээн чогаалдарын анализтеп сайгаргаш, бистер болза бистиң үениң идеяларының болгаш мөзү-шынчылерининң хевирлери чогум-на харын бистиң амыдыралывыстың алыс утказы тодарадып турар дээрзинге бүзүрээр бис.

Марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, партийжи болгаш улусчу чоруктуң принциптеринге үндезилеттинген хөй националдыг улуг уран чүүл бистиң чуртувуста өзүп бадыткаттынган. Төөгүнүң кажан-даа билбейн чораан сорулгаларын революция чурукчунуң шуут мурнунга салып берген. Миллион-миллион кижилерниң чүректеринче орук совет уран чүүлдүң мурнунга салдынган. Ол эчис сорулга чедип алдынган деп бүзүрелдиг сөглеп болур.

Кайгамчык хөй көрүкчүлерни Москвада, Ленинградта, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның найысылалдарында база өске-даа хоорайларда уран чурук делгелгелери чыып турар. Бистиң чуртувуста бийирниң болгаш чонулганың эң эки уран-шеверлерин бүгү чон билир. Кысказы-биле чугаалаарга, бистиң уран чүүлүвүс күчүлүг мөзү-шынчы күжүн бодунга шиңгээдип алдышаан, чылдарның хөй-аъттыг демдеглекчизи-даа, чаа кижини өстүрүп доруктурарда партияга дузалап турар башкы-даа, коммунизмниң чайынналчак идеалдары дээш демиселче чонну сорук кирип көдүрер индири-даа боол билир.

Чогаадыкчы сырый харылзаа чокка хөй национал совет уран чүүл хөгжүп шыдавас турган. Орус уран чүүл болза социалистиг реализм аргазын шиңгээдип алырынче боттарының национал оруктарын тыварда өске республикаларның чурукчуларынга дузалаан революсчу үлегер-чижек боол турган. Бодунуң ээлчээнде орус уран чүүл акы-дуңма республикаларның культураларының уран мерген чоруу-биле болгаш дуржулгазы-биле боду база байып турган.

— Монументалдыг улуг уран чүүлдүң талазында кандыг ажылдарны бистиң маадырлыг бо үевисти төлептиг-биле илередип турар эң-не шыырак кылдыр адап болур силер?

— Бүгү-ле совет улустарның ыдыктыг чүүлдериниң эң-не ыдыктызы — бистиң Ада-чуртувустуң хостуг чоруу болгаш ат-алдары дээш тулчуушкуннар шөлдеринге маадырларның кылган шылгаралдары-ла болгай. Чоокку эрткен үениң маадырлыг болуушкуннарынга тураскааткан эки чаагай чогаалдардан мен Сталинград тулчуушкунунга немец-фашист эжелекчилерни чылча шапканынга алдар болдурган тураскаал-ансамбльди адап болур-дур мен, ону скульптор Е. Вучетич биле кол архитектор Я. Белопольский баштаан коллективтиң төлевилелин ёзугаар Мамаев дөңгүнде тургускан болгай.

Ригадан ырак эвес Саласпилсте шаанда концлагерь турган черниң девискээринде фашизмге хилинчектеткеннерниң мемориалдыг тураскаалдың түүзүн (ооң авторлары — скульпторлар Л. Буковский, Я. Заринь, О. Скарайнис болгаш архитекторлар Г. Асарис, О. Закаменный, И. Страутманис, О. Остенберг), а ол ышкаш «Пискарев хөөрү» деп мемориалдың түүзүн (авторлары В. Исаева, Р. Тоурит, Е. Левинсон, А. Васильев) ооң-биле кожалаштыр база адаар апаар.

Мен чүгле үш ансамбльди ададым. Ол талада бистиң чединишкиннеривис ооң-биле кызыгаарлаттынмас болбайн аан. Революцияның, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының маадырларынга кайгамчыктыг тураскаалдар сөөлгү үеде чурттуң хөй-хөй черлеринде тыптып келгилээн. Монументалдыг пропаганданың ленинчи планы биске баштыңчының эң үнелиг чагыы боол келген болгаш боол артардаа, ону боттандырарынга бүгү-ле чогаадыкчы күштеривисти, сагыш-сеткиливистиң болгаш изиг чүрээвистиң бүгү-ле хайныгышкынын берип келген-даа, бээр-даа бис.

— Ынчаарга сөөлгү айтырыым бар. Ам бистиң чуртувус дешшилгелиг бүгү кижи төрелгетен В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткенип турар болгай. Чурукчулар ол улуг чаагай хүнну канчаар демдеглээр деп турар ирги?

— В. И. Лениниң хевир-шинчизинге бараан болуру совет чурукчуларның алыс-ла иштики хереглели болу берген. Уран-шеверлерниң салгал бүрүзү баштыңчының хевир-шинчизинден чаа-чаа талаларны ажыдып, бистиң революсчу төөгүвүстү бодунуң хууда билир чоруун илергейлеп турар болгай.

Ленинчи темада ам бистиң бүгү-ле республикаларывыстың хөй-хөй хоорайларның болгаш областарның чурукчулары ажылдап турар. Владимир Ильичиниң овур-хевирин уран чурулганың, скульптураның, графиканың чогаалдарында тургускан. Чижээлээрге, В. Холуевтиң «Революцияның солдаттары», В. Нечитайлонуң «Ленин Кызыл шөлде», Г. Мосин биле М. Брусиловскийниң «1918 чыл», М. Божийниң «Чээрбиги чүс чыл», Н. Ханның «Сөөлгү чажыт ажылдан», К. Филатовтуң «Кызыл шөл» деп ажылдары, Г. Гелованиниң чураазы Лениниң портреди, Г. Иокубонистиң Ленинге тураскаалы, В. Пинчуктуң Кремльде В. И. Ленинге тураскаалы шак ындыг.

Чурукчуларның дыка хөй ленинчи ажылдары республикаларның экспозицияларында болгаш Бүгү-эвилелдиң уран чурулга делгелгезинде делгеттингилээн турган.

Чаа-чаа шыырак чуруктарны, скульптураларны болгаш графика чогаалдарын кылырын бис чурукчулардан ынаныш, бүзүрел-биле манап турар бис. В. И. Ленинге Москвада тургустунар тураскаалды кылырының ажылы доостур чедип турар, ону скульпторлар Н. Томский, А. Кибальников, М. Бабурин, Л. Головницкий, архитекторлар В. Лебедев, Я. Белопольский, В. Воскресенский олар ажылдап кылып турарлар. Революцияның баштыңчызынга тураскааткан эң-не эки ажылдарның бирээзи кылдыр Ульяновскиде тургустунуп турар Мемориалдыг зонаны адап кагза чигзиниг чок. Ол төлевилелди боттандырары-биле дыка хөй бөлүк архитекторлар болгаш чурукчулар ажылдап турарлар.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга тураскаал кылдыр Бүгү-эвилелдиң уран чурулга делгелгези 1970 чылдың апрельде Москвага ажыттынар.

делегей бо хүннерде

Чаңгыс эпти быжыглаарының херээнге чаа салыышкын

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын белеткээр комиссияның хуралы бодунуң сорулгаларын күүсеткен деп, ВСАП ТК-ның политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары Золтан Комочин медеглээн. З. Комочинниң демдеглээни болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң бо чылдың февраль—март айларда Будапештиге болган консультативтиг ужуражыышкынының соонда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эпче чүткүлү өскен. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви улам быжыккан, ынчангаш чаңгыс эпче ол чүткүлдү эң чоокку айларда улам быжыглаар апаар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. (СЭТА). Белеткел комиссиязында ЧКП-ниң төлээлериниң удуртукчузу В. Биляк «Руде право» солунга мынчаар медеглээн:

Комиссияның хуралынга 67 партиялар киришкен, бүгү делегациялар делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын чыылдырары эргежок чугула деп хүлээп көрген чорук ол хуралда кол чугула чүүл деп санаар мен. Бо айтырыгга чаңгыс эп-сеткил — делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң ажыл-чорудулгазының чаңгыс эвин быжыглаарынга идепкейлиг дузалаар дээн акы-дуңма партияларның күженишкининиң бадыткалы ол.

ГДР

БЕРЛИН. (СЭТА). Чамдык айтырыгларга бодалдар арай аңгы боол турза-даа, белеткел комиссиязының Будапешт хуралы марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, боттарының арызында найыралын быжыдар болгаш чаңгыс эп-сеткилдиг болур деп акы-дуңма партияларның шиитпирлиин көргүскен деп, ГСЧП-ниң комиссияда делегациязының удуртукчузу, ГСЧП ТК-ның политбюро кежигүнү Г. Матерн медеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын 1969 чылдың майда Москвага чыылдырар деп шиитпирни Г. Матерн делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга шиитпирлиг салыышкын деп демдеглээн.

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз Коммунистиг партияның политбюро кежигүнү Жорж Марше белеткел комиссиязының Будапешт хуралынга киришкен бүгү төлээлекчилер империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демиселге боттарының ажыл-чорудулгазының чаңгыс эвин быжыглаар деп ханы шиитпирлиин илергейлээн деп АФП-ның корреспондентизинге медеглээн. Будапештиге болган консультативтиг ужуражыышкынның шиитпирлеринге үндезилээш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралын чыылдырарынга ФКП идепкейлиг дузалаар апаар деп, ол чугаалаан.

АВСТРИЯ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Коммунистиг партиязының парлалга бюллетени 1969 чылдың майда делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында белеткел комиссиязының шиитпирин дугайтыр АКП ТК-ның секретары Эрвин Шарфтың медеглелин парлаан. Ол Чөвүлел хуралдың хүн айтырыглары Европага болгаш бүгү делегейде тайбыңга амыдыралчы чугула айтырыглар-дыр.

Венгрияның Коммунистиг партиязы тургустунганындан бээр 50 чыл болган

Ноябрьның 24—акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларга улуг байырлал. Ол хүн Венгрияның Коммунистиг партиязын тургусканындан бээр 50 чыл болган.

Ооң-биле холбаштыр Венгр Улус Республиканың Совет Эвилелинде элчини Йожеф Сыпканың СЭТА-ның корреспондентилеринге чугаалааны болза:

— Бүгү чуртта Венгрияның Коммунистиг партиязын тургусканындан бээр 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган.

Хоорайларга болгаш суурларга, бүдүрүлгелерге, бүдүрүлге кооперативтеринге, эртем албан черлеринге, дээди өөредилге черлеринге байырлалдыг хуралдар, партияның хоочун кежигүннери-биле ужуражыышкыннар болгулаан.

Төөгү талазы-биле алырга, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээни бистиң чуртка ажылчын ангының партиязын тургусканының шиитпирлиг фактору болган. Ол үеде Россияга турган венгр интернационалистер аңаа улуг рольдуг болган. 1918 чылдың мартта туттурган шериглер турган венгр коммунистер Москвага Россияның Коммунистиг (большевиктер) партиязының венгр бөлүүн тургускан. Ол организацияның удуртукчулары болза венгр коммунистиг бөлүк Төрээн чуртка коммунистиг идеяларны нептередиринге чүгле чогуур байдалды тургузуп болур деп көрүп, Венгрияга болдунар-ла дүргени-биле коммунистиг организацияны тургузары чугула деп, эң эгезинден-не санап турган.

1918 чылдың ноябрь 24-те Будапештиге организастыг хурал болуп, венгр коммунистерниң партиязын тургусканын аңаа чарлаан. Төп Комитеттиң составынга 17 кижи кирген, даргазынга эш Бела Кунну соңгаан.

Акы-дуңма чаа партияга бир дугаарында большевиктер партиязы байыр чедирген. «Революстуг социализмниң тугунуң адаа-биле силерниң демиселиңерни... улуг өөрүшкү-биле хайгаарап тур бис, силерниң тиилелгеңер чайлаш чок болур, эштер» деп ол байыр чедириишкининде чугаалаан турган.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы Венгрияның Коммунистиг партиязының салгакчызы болуп турар деп, бис чоргаарал-биле бадыткап турар бис. Венгрияның Коммунистиг партиязын тургускан венгр революсчуларның 50 чыл бурунгаар эгелээн херээн ам бистиң партиявыс уламчылап турар.

Венгрияның коммунистиг шимчээшкининиң болгаш Төрээн чуртувустуң салым-чолу Совет Эвилели-биле акы-дуңмалышкы харылзаа-биле тудуш холбаалыг. Венгрияның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн Совет Эвилелинде база демдеглеп турарынга чоргаарланып турар бис.

Венгрияның Коммунистиг партиязын тургусканының соонда 50 чыл дургузунда венгр улустуң амыдыралынга улуг өскерилгелер болган деп, Йожеф Сыпка түңнелинде чугаалаан. Бистиң чуртувус быжыккан, бодунуң келир үезинге бүзүрелдиг болуруп ажылчын массаларга социалистиг тургузуг берген.

(СЭТА).

Чүүлдүг деп көрген

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлели ГДР-ниң улус ажыл-агыйы планының болгаш 1969 чылда күрүне бюджединиң дугайында хоойлулар төлевилелин бодунуң хуралынга чүүлдүг деп көрген.

ГДР-ниң келир чылда улус ажыл-агыйы планын болгаш күрүне бюджедин чаа, социалистиг конституцияга болгаш ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң хүлээп алганы база социализмниң экономиктиг системазын улам ыңай хөгжүдеринче болгаш болбаазырангайжыдарынче угланган хемчеглерниң комплексизинге үндезилээш ажылдап кылган. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле 1969 чылда ГДР-ниң сорулгаларын республиканың ажылчы чоннары калбаа-биле чугаалажып көрген. Оларның киирген хөй-хөй саналдарын ийи хоойлу төлевилелдерин ажылдап кылырда барымдаалап көрген.

Улус ажыл-агыйы планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында хоойлулар төлевилелдерин республиканың Күрүне Чөвүлелинге көөру-биле киирген.

Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң шиитпири

Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң Финляндияда Лахти хоорайга чоокта чаа доозулган ээлчеглиг сессиязы чугула элээн хөй документилерни: Вьетнам талазы-биле медеглелди, делегейниң улустарынга кыйгырыгны, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле резолюцияны база тайбың дээш шимчээшкининиң 20 чыл оюн болурунга холбаштыр тайбың камгалалының бүгү делегей шуулганын 1969 чылда чыылдырар дугайында кыйгырыгны чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Сессия Европаның айыыл чок чоруу дээш тайбың талалакчыларының Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарында национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни деткиир демиселиниң практиктиг айтырыгларының талазы-биле саналдарын төлевилээн.

Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунга чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган Вьетнам талазы-биле медеглелде болгаш кыйгырыгда Вьетнамның национал кол эргелери: хамаарышпас чоруу, бүрүн эргези, чаңгыс эви болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турары дээш вьетнам улустуң демиселин бүгү хемчеглер-биле деткиириниче кыйгырган.

Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң сессиязы Чоокку Чөөн чүктүң байдалын чугаалажырынче болгаш боттарының хостуг чоруун, хамаарышпас чоруун камгалаары дээш, израиль агрессияның уржуктарын узуткаары дээш араб чурттарның улустарының демиселинге олар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын хөгжүдер талазы-биле тайбыңга ынак күштерниң сорулгаларынче улуг кичээңгей салган. Президиумнуң сессиязынга чүүлдүг деп санаан Чоокку Чөөн чүк талазы-биле резолюцияда Израиль чазааның дайынзырак политиказын болгаш аңаа Американың Каттышкан Штаттарының, Барыын Германияның талазындан улуг дузаламчы көргүзүп турарын буруу шапкан.

Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң Лахтиге болган сессиязының киржикчилери Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларынче онза кичээңгей салгаш, Германияның Федеративтиг Республиказының өжээнниг политиказының уржуу-биле Европада тайбыңга кыжаныышкынныг айыыл бар болуп турарын демдеглээн. Бүгү делегей Чөвүлели амгы үениң эң чугула айтырыгларын барымдаалааш, тайбыңга ынак бүгү күштерниң арызынга кады ажылдажылганың, ниити демиселдиң оруктарын чугаалажыр, тывар дээш 1969 чылдың июньда Берлинге чыглыр бүгү делегей шуулганының организастаарының херээнге каттыжарынче, кады ажылдажылга кылырынче тайбың дээш демисежип турар бүгү организацияларны, бөлүктерни, тус-тус кижилерни чалаан.

(СЭТА).

Польша улустуң программазы

ВАРШАВА. Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының V съездизиниң материалдарын ам улусчу Польшада өөренип көрүп турарын «ПКАП-ның Программазы—бүгү польша улустуң программазы» деп тодаргайлап болур.

Ийи миллион коммунистерниң дээди чыыжының делегаттары социализмни улам ыңай тургузарының болгаш улус ажыл-агыйын үре-түңнелдиг хөгжүдериниң талазы-биле партияның шиитпирлериниң дугайын үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш күрсельхозтарның, албан черлериниң коллективтеринге болгаш шериг каттыжыышкыннарынга чугаалап берип турарлар.

ПКАП-тың чаа соңгуткан Төп Комитединиң болгаш ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери ажылчыннар болгаш студентилер-биле, ховуларның ажыл-ишчилери, албан-хаакчылар-биле ужуражып турар.

Болгар энергетика

СОФИЯ. Бо чылын Болгарияга 16 миллиард киловатт-шак хире электри энергиязын ажылдап үндүрген турар, ынчаарга 1939 чылда ооң бүдүрүлгези чүгле 266 миллион киловатт-шак болуп турган. Ам чурттуң энергетиктиг объектилери мурнунда бүдүн чыл дургузунда ажылдап үндүрүп турганы хире ынча энергияны 6-ла хүннер дургузунда ажылдап үндүрүп турар.

1970 чылда-ла чурттуң энергетиктиг балансызы 20 миллиард киловатт-шак чедир өзер. Чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге оңаалштыр ортумаа-биле 2.400 киловатт-шакты бүдүрген турар болгаш Болгария бо талазы-биле эң-не сайзырангай индустриалдыг чурттарның одуруунга турар.

Демилитаризастаан зонаны боолаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Демилитаризастаан зонаның соңгу кезээн ноябрь 16, 17, 20 болгаш 21 хүннеринде Каттышкан Штаттарның адып-боолаанын ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи шиитпирлии-биле буруу шапкан. Америк шериг корабльдериниң база киришкени артиллерияның адып-боолаашкынынга демилитаризастаан зонаның соңгу кезээнде, Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринде туруп турар Виньшон, Виньхуанг болгаш Виньзианг общиналар таварышкан деп, «Нян Зан» солунда парлап үндүрген медеглелде айтып турар.

«Ол болза АКШ-тың эң-не кара-туразында өнчүк-чөңгээлиг үүлгедии, ВДР-ниң тускай догуннаашкынынга болгаш айыыл чок чоруунга каржы семээшкин-дир. Ол болза Каттышкан Штаттарның империалистериниң Вьетнамда агрессчи бодалдарындан ам-даа ойталавайн турарының чаа херечизи-дир. АКШ үстүнде айыттынган дайын үүлгедиин доп-дораан соксадыр ужурлуг. Бодунуң агрессчи үүлгедиглериниң уржуктары дээш харысалганы ол бүрүнү-биле хүлээр ужурлуг» деп, даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи онзалап демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгондан медээлер ёзугаар алырга, демилитаризастаан зонаның соңгу кезээн америк артиллерия база катап боолаан.

Америк эжелекчилерге болгаш сайгончу шериглерге удур боттарының төрээн чуртунуң хосталгазы дээш эрес-маадырлыг демиселин Мурнуу Вьетнамның патриоттары уламчылап турарлар.

ЧУРУКТА: американнарның быжыглаалдыг пунктузу Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчыларының адыышкынынга таваржып турары.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

ШЫН — Дөрткү арын — 1968 ч. ноябрь 26

САЛГАКЧЫЛАР, САЛЫМ-ЧАЯАН

Эрги-Барлык школазынга кирери бистиң планывыска чок турган. Албан чоруу шагы кыска-даа турган болза, аңаа биче када кирер деп шиитпирлей шаап алган бис. Школага киргеш, бистиң кижи бүрүзү оортан сеткил ханып, магадап үнген. Таптыг-ла ол өйде школага уран чүүл делгелгезин организастаан турган. Делгелгени тургускан кижилер улуг күш салып, аажок кичээнгейлиг ажылдааны дораан көстүр болган. Делгелге кылган өрээлдиң ханаларында аныяк чурукчуларның хөй ажылдары астынган.

Аныяк чурукчуларның кылган ажылдары янзы-бүрү: чурулгалар, будук-биле сиилбээн чүүлдер, оюп сиилбээн чурумалдар, өлүг бойдус чуруктары (натюрморт) болгаш бойдус чурумалы дээш оон-даа өске.

Аныяк чурукчулар боттарының ажылдарын хостуг шактарында класстарга, башкыларынга болгаш чурулга кичээлдеринге кылгылаан. Бир өөрүнчүг чүве болза аныяк чурукчулар боттарының ажылдарынга төрээн колхозунуң амыдыралын көргүзүп турары болур. Уруглар аажок оваарымчалыг, эскериичел дээрзин билир болгай бис. Олар бир-ле көрген чүвезин уттпастар. Колхоз амыдыралынга көстүп келген солун чүүлдерни олар дораан-на чуруй шаап ап турарлар. Ынчаар кылдынган ажылдар база-ла делгелгеге кирген.

Аныяк чурукчуларның ажылының делгелгезинге ада-иелер болгаш өске-даа аалчылар кээп турар. «Бо мээң оглумнуң чураан чуруу-дур» деп, бир-ле кижи чугаалаар. Кожазы: «Чаптанчыг-даа, чараш-даа, тывызык-даа чүве-дир» дээр. Ол-ла өрээлдиң бир-ле булуңундан: «Бо мээң уруумнуң дааараан сиилии чүве» деп, демги уруунуң ажылын мактаап кижиге шаалда кылдыр чугаалаар.

Ада-иелер болгаш делгелгени көрген аалчылар башкылар Ооржак Дугар-Сүрүң биле Саая Сүгдүр оларга улуг өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Аныяк чурукчуларның ажылдарындан тургустунган школа ханазында делгелге салгакчыларның уран чүүлдүң улуг оруунче кирериниң эге чадазы деп билзе чогуур. Ам безин боттарының ажылын делгеп турар салгакчыларның иштинден кандыг-даа чайынналчак салым-чаяанныг кижи тыптып кээп болур.

Делгелгениң тургузукчуларынга бистиң чамдык күзелдеривисти илергейлээри артык эвес. Моон соңгаар аныяк чурукчуларның делгелгезин темалыг кылдыр тургузары чугула. Чижээ, Совет Армияның хүнүнге болгаш өске-даа кайгамчык демдеглелдиг үелерге таварыштыр. Бистиң клубтарывыс малчыннар хүнүн эрттирип турар болгай. Аңаа холбаштыр аныяк чурукчуларның ажылының темалыг делгелгезин организастап турары чугула. Хөй-хөй өөреникчилерниң ада-иези малчыннар. Аныяк чурукчулар оларның ажылын чуруп көргүзүп болурлар.

Адаанда чурукта тоску класстың өөреникчизи Ооржак Борис чуруп кириптеринге белен олур.

Аныяк чурукчуларның делгээн ажылдарының аразында башкыларының база бар. Үстүнде чурукта башкы Ооржак Дугар-Сүрүңнүң «Чарлыышкын» деп чуруу.

Степан ФЕОКТИСТОВ.
Аныяк чурукчуларның ажылдарын автор чурукка тырттырган.

Мунгаш дээрбек-ле

Культура албан черлеринге, тодаргайлаарга клуб, библиотекаларга стулдар азы бөдүүн столдар тып алыр деп бодаар болза, бир дугаарында райпо баштаар черинге, оон чоруткаш, орук аайы-биле дөмей чөгелде дээш күрбанк салбырынга кире дүжер, оон чоруткаш, септелге-тудуг участогунуң чазаныр мастерскаязынга, адак сөөлүнде райкүүскомнуң оралакчы даргазының кабинединге келир. Адактың сөөлүнде культура министерствозунче баштай телефоннаар, ооң сөөлүнде командировка алгаш, Кызылче, главснабсбыт кайы сен дээш, чоруптар боор чүве.

«Кандыг-ла бир далаштыг хемчегни ап тургаш, ыяап-ла тывыңар, кылдырыңар, чагыңар, хуусаазы шак ол үе эвеспе» деп, районнуң удуртур организацияларыы даалганы берип каар, немелде кылдыр: «Чүү мындыг чөгенчиг чүвел бо, кижилер кирип келгеш, фойеге дыштанып олургай-даа, чүнү көрүп олурар улус силер, оода-ла каш стулдарга күш четпес силер бе, акшаңар канчап барганыл?» деп чемелеп каар.

Акша дугайында чугаа турбас, әт-херексел садып алырынга күрүне акшаны харам чокка бээр боор-дур. А кайын садып алырыл? Чогум садып алыр чери чок боор чүве болгаш турар. Ам-на райпо, тудуг участогу, райкүүском, культура министерствозу, главснабсбыт дээш барбас, четпес чер чок, чорупла эгелээр, а түңнели чок.

Ол черлерге баргаш, чугааны эгелээрде кижи: «кончуг-ла эп чөп-биле, чүвениң ужур чөвүн эптеп чугаалап көрейн адыр» деп боданып алыр, ынчангаш барык мынчаар дилээр:

— Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга кол чугула черлер клуб, библиотека боор-дур (ол дилег кылып чеде бергенивис албан черлеринде ооң чугулазын билбес кижи бар дээр болза, хай-ла болур!), концерт, кино мурнуу чарыында фойеге кире берген, кижилер дыштанып олургай-даа, кандыг кижилер келбезил? Назы хары улгаткан кырганнар, даянгыыштыг инвалидтер, дапкырлыг херээженнер дээш кым-даа келир... Ынчангаш оода каш стулдардан садарыңар кандыгыл? Азы: «Ынча санныг мебель аймаан кылып бээри-биле силерге чагыдан киирип көрээли?».

Шак-ла ындыг чугаа-биле элээн хөй албан черлерин эртер бис, харыы чаңгыс: «Силерниң байдалыңарны, негелдеңерни билип тур бис (театр дээрге тон азардан эгелээр болгай але ыңар.), ындыг-даа болза бис хандырып шыдавас-тыр бис».

— Стол, стулдарны чүгле туда акшага чоңга садар бис, а шилчилге-биле хоржок, ынчап-даа болбас, лимит чок болдур ийин, бо айтырыгны мынчаар шиитпирлеп каалы, өске айтырыг чок ыйнаан але ыңар?— деп, райпо удуртукчуларының харыызы ындыг болур чүве-дир.

— Бис ындыг чагыг албас бис, чазаныкчы чедишпес, бир эвес четчир-даа турган болза, силерниң ол херегленинер бистиң хүлээлгевиске кирбейн турар чүве-дир, Кызылда мебель фабриказы бар чүве ыйнаан моонар!—Бо райүлетпүр комбинадының сөөлүнде барып, септелге-тудуг участогунуң харыызы-дыр.— Бир эвес бистиң министерствовус дамчыштыр дилег кылгаш, оон айтыышкын берип, шалың фондузун немээр болза, ынчан силерге херек материалды, чайланы бээрин көрүп тургаш, кылаа кылып болур-дур ыңар—деп, немеп каар.

Оон чоруп ора, туда акшабиле садып алыр арганы херегләэрин оралдажыр сен, банк ону ынчаар эрттирер ужур-даа чок. Ындыг фонд кайда боор, ол окта-ла болбас! Ам чүнү канчаарыл? Арганын тып дилээр-ле! Культура министерствозунче телефоннаар, командировкалап Кызылче чоруур. Театр кресслолары черле болдунмас, бар-даа болза, кончуг шыңгыы хуваалда-биле, чүгле чаа ажыттынган клубтарга бээр болгай. Ол харын шын, ол креслолар кончуг-ла ховар бараан болур хире чорду, чүге дээрге бистиң культура министерствозу Азаста чаа эде организастаттынган культура бажынга 120 кижи олурар диванны аазаан чүве, ол ам-даа болдунмайн турарын бодаарга, берге хире деп билген мен. Оон башка культура министерствозу бисти хомудатпас хире болгай.

Ам канчаар, бир-тээ Кызылга чеде берген болгаш-да, оода культураның өске барааннарын тып албас болза хоржок болгай. Главснабсбытка баар сен: «Бис хүн бүрү машина-балгат-биле аргыштыпас улус болгай бис, агаар баксырай берзе оон дора, биске мындыг чүүлдер херек-тир: гитаралар, мандолиналар, дошпулуурлар, баян. Силерде бар боор але?

— Бисте олар чок, чүгле флейта бар-ла, өскелерин безин манавайын-даа турар бис. Чамдык барааннар бар-даа болза, культура министерствозунуң чөпшээрели чокка база хоржок ийин. (Ол шын, бар-ла болза ажырбас).

— А сапогтар, ак хөйленнер сценага база херек боор-дур, оларны ап болур ыйнаан?

— Чо-ок! Силер садыг организациязы эвес-ле болгай силер.

Шынап-ла, бодап олурарга, районда ол барааннар шупту бар боор-дур, чүгле садып алдынмас боор чүве-дир ийин. Чүге дээрге, фонд дөмей-ле чок! Кажан фонд чокта өске чугаа турбас-даа. А культура бажынының фойезинге стул азы сандай тыппас бис. Ынчаарга ол-ла черлерге кежээлерде районуң-даа, амыдырал хандырылга комбинадының, тудуг-септелге участогунуң удуртукчулары-даа база-ла келгеш, бут кырынга туруп шыдавайн, негелдени культура ажылдакчыларындан салып, чемелей бээрлер: «Чүү мындыг улус силер, бо культура ажылы кажан экижиир чүвел, оода кижи олурар сандай безин чок!» База-ла чеп-түр.

Кызылга бүгү районнардан культура килдистериниң эргелекчилери чыглып келгилээр бис. Чугаалажырывыска чүгле Тожуда ындыг эвес, а барык бүгү районнарда байдал ындыг боор чорду. Ылаңгыя Барыын-Хемчиктиң Культура бажынында стулдар база чедишпес. Кажан уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың декадазы эртип турда, дужунда аалчылар бажыңындан сандайлар сөөртүп эккеп турган сураглыг болду.

Мурнунда бистиң культура министерствозунуң эргээнге «Культремснаб» деп культура барааннарын хандырар чер турган чүве, ол кончуг-ла экии чер турганын бис сактып чугаалажып-даа турар апардывыс. Херектиг чүүлдерни аңаа чагып каап, сөөлүнде барып ап алыр турду. Ам дериг-херексел, культура барааннары тып алыры районнарның культура килдистеринде төпчүттүнген, а оларны тып, садып алырының оруу, үнер чирик чок, мунгаш дээрбек-биле дөмей болуп турарының үстүнде чижектер бадыткап турар. Бо айтырыгны хамаарышкан республика организацияларыы хынамчалыг өөренип көргеш, эптиг арганын тывар боор деп идегеп турар бис.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
Тожу райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

Чонунга макталдыг

Бо чурукта олуруп турар Нордуп Биче-ооловна Кара-Сал Өвүр районнуң Саглыда участок эмнелгезиниң фельдшер-акушерказы. Аныяк акушерка 1963 чылда Кызылдың медицина училищезин дооскан соонда ында ажылдап кирген. Нордуп Биче-ооловнаның дугайында макталдыг сөстерни Саглы көдээ Совединиң даргазындан болгаш ында чондан дыңнаан мен. Ол, кижилерниң кадыкшылы дээш бүгү-ле билиг-мергежилин, күжүн бараалгадып ажылдап турар. Эмчи чалаашкынынче кандыг-даа караңгы дүнелерде, хатшуурганныг, чыккылама сөөк үелерде хал чоруптар.

Саглыга беш чыл ажыг үениң дургузунда ажылдап келгеш, хөй-хөй иелерни чиикчаагай божуткан, хөй чаштарның хинин кезип, доруктурган. Нордуп Кара-Сал суурнуң чурттакчыларынга, сүт-бараан фермаларынга, малчыннар аалдарынга медицина темазынга лекцияларны, беседаларны доктаамал чорудуп, арыг-шевер дугайында улуг ажылдарны кылып, «Санитар бюллетенин» доктаамал үндүрүп турар. Медицинаның ол аныяк ажылдакчызы хөй-ниитиниң ажылынга база-ла идепкейлиг киржип турар. Ол, библиотека чөвүлелиниң кежигүнү, клубта бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң идепкейлиг, талантылыг киржикчилериниң бирээзи.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
ЧУРУКТА: фельдшер-акушер Н. Б. Кара-Сал.
Авторнуң фотозу.

ШЫДЫРАА

БЕРЛИН. Шылгарангай немец шыдыраачы Эммануил Ласкерге тураскааткан хөл-шыдыраа маргылдаазында Давид Бронштейн (ССРЭ) биле Иштван Чом (Венгрия) олар мурнап турарлар. Оларның кайызы-даа беш салыгдан дөрт-дөрт санныглар. Александр Суэтин (ССРЭ) — 3,5 санныг.

МАЛЬОРКА (Испания). Аңаа ажыттынар хөл-шыдыраа маргылдаазынга сес чурттуң шыдыраачылары киржир. Оон данзызы бо-дур: Пал Бенко (АКШ), Иштван Билек (Венгрия), Дональд Бирн (АКШ), Рикардо Кальво (Испания), Флорин Георгиу (Румыния), Светозар Глигорич (Югославия), Хуан-Диас Коррал (Испания), Борис Ивков (Югославия), Виктор Корчной (ССРЭ), Бент Ларсен (Дания), Гейнц Леман (ГФР), Александр Матанович (Югославия), Антонио Медина (Испания), делегей чемпиону Тигран Петросян (ССРЭ), Артуро Помар (Испания), Борис Спасский (ССРЭ), Роман Торан (Испания), Фернандо Визье (Испания).

Маргылдаа декабрь 15-ке чедир болур.

(СЭТА).

Ада-иелер уругларынга

Ол хүн кичээл доостуру бирги класстың олуттарын ада-иелер ээлепкен. Кызылдың № 2 школазынга ада-ие хуралынга 3 «а» класста уруглары өөренип турар ада-иелер чыглып келгеннер. Өөредилге чылының баштайгы үдүңүнда өөреникчилерниң кандыг чедиишкинниг болганын башкызы С. Содунам чугаалап берген. Өөредилге болгаш чурум талазы-биле класста ниити байдал багай эвес. Өөредилгениң шынары эрткен чылдаазындан бедээн.

Уругларның хөй-ниитичи идепкейи бедип турар. Чоокку хүннерде уруглар хоорайның бүдүрүлгелеринге экскурсиялап баарлар. Класстың тускай библиотекажыгаажынга номнар шыгжаар шкафты ада-иелер боттарының күжү-биле кылып бээр болганнар. Ол ышкаш кышкы дыштанылга үезинде ада-иелер классты чугайлап бээрлер. Хурал мурнуу чарыында ушкү класскылар ава, ачаларынга солун концертти көргүскеннер.

О. ОПЕЕН.

Кызымак почтачы

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүт фермазында почтачы Мааады Ензак кызымак ажылдап турар.

Ол чоннуң чагытиан солун-сеткүүлдерин, чагаа-бижиктерин ээлеринге саадал чок дүргөн чедирерин бодунуң чугула сорулгазы кылдыр бодап чоруур. Хүт суурнуң чурттакчылары чаңгыс-даа катап почта саадап келгенин көрүп көрбээннер. Ынчангаш Маады Ензакты оларның хүндүлеп, мактаары-даа таварылга эвес.

Хүлээнген ажылынга сундулуг Маады Ензак чүгле почта чедирери-биле кызыгаарланмайн, харын чурттакчы чоннуң ортузунга чаа чылдың парлалга чагыдылгазын чорудар талазы-биле база идепкейлиг. Ол 50 ажыг өрегеге «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» болгаш төп солун, журналдарны чагыттырган.

Оон аңгыда чүткүлдүг почтачы хөй уруглуг иелерниң болгаш кырган пенсионерлерниң пособиелерин база өйшаанда чедирип турар. Почтачы ам 50 хар ажып турза-даа, Севи, Хүт аразынга почта чедирип, ону чурттакчы чоннарның өг-оранынга тарадыр талазы-биле районда мурнакчы почтачыларның бирээзинге санадып турар.

М. ДАМБА.

СОЛУН КИНО, СООК КЛУБ

Тес-Хем районнуң төвү Самагалдай суур. Районнуң культура бажыны. Ооң бичии чиңге фойезинге кино көөрү-биле кирип келдим. Кинонуң эгелээри арай элек, ону манаан улус-ла арбын болду. Чыылганнарның аразындан кижи ортуну чеде берген хире назылыг, чолдаксымаар сынныг, кышкы байдал-биле кеттинип алган эр химиреии аарак кожазында турганнарга чугаалай-дыр:

— Бо кинонуң солунун канчаар чоор, а клубтуң соогун канчаар чоор...

— Кайызы күштүг хире-дир ынчаш?—деп, кожазы удур айтырды.

— Эх, кижиге кадыкшылдан арткан чүү боор, дуңмалар. Мен-даа чоруптайн — дээш, үнер эжикче углапты. Ооң соонче 4—5 хире кижи база-ла шууужуптулар.

— Бөгүн база от салбааннар-дыр. Черле мооң ажылдакчылары чүнү кылып турар улус боор бе?—деп, аныяк кыс база-ла хомудаан сеткилин илеретти.

— Ындыг-дыр харын. Чүгле культура бажыңының ажылдакчылары эвес, мында культура килдиси база бар-дыр. Ооң эргелекчизи эш Ширнеңни чаңгыс кежээ бо клубка киноже чалаза—деп, өскези эжин деткиди.

Шынап-ла, Тес-Хем районнуң Культура бажыңынга кире берген кижи кайгай бээр. Амдыызында кыштың улуг соогу чок, чаа-ла ноябрьның хүннери-дир. Ынчалза-даа бо клубка кино, концерт көөрү, хурал-суглаа эрттирери берге. Үстүнде эштерниң чугаалап турары черле чөптүг.

Клубтуң чайгы септелгезин багай чоруткаанындан ооң соңгалары, эжиктери эки чылыглаттынмаан. Харын-даа чамдыктарының шилдери безин чок.

А ооң иштики дерилгезинче көөр болза таан-даа чөгенчиг. Сандайлары үрелик, чаңгыс улуг столунуң безин бир буду сыйык, хурал-суглаа эрттирерингe таарыштырган индири безин чок, кажан хурал болур дээнде кожазында райкүүскомнуң хуралдаар залында индир барып дилеп, ону клубче сөөрткен турары таан-даа чөгенчиг. Иштики, даштыкы дерилгези, каасталгазы кончуг багай. Ында каш-ла портреттер аскылап каан дээрден башка, өске чурук-хөрүк аймаа чок, бар-даа болза амгы үениң амыдыралынга дүүшпес бооп турар.

Клубтуң эргелекчизи эш Демек амгы үеде шөлээлеп турар, а ооң орнунда чогум кымыл дээрзи билдинмес.

Амгы үеде чоннуң культурлуг деңнели хүн келген тудум улам өзүп турар. А Самагалдайның Культура бажыңы ол негелдени хандырып шыдавастаан.

Түңнелинде чугаалаксаан чүүлүм: Тес-Хем районнуң Культура бажыңының ажылын экижидип, ону чоннуң культурлуг одаа болдурарын Самагалдайның бүгү чурттакчылары ооң ажылдакчыларындан болгаш райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Булат Бүлчүновиц Ширнеңден негеп турар.

М. ДАНЗЫН.

Өөрүп четтирдивис

Өкпеге дегдирип аарааш санаторийге дыштанып, Кызылдың өкпе аарыынга удур эмнелгезинге эмнедип турумда, кеаш эмнедирин эмчилерниң меңээ сүмелээнинге күзелдиим-биле чөпшээрешкен мен. Кезип эмнээшкинни чедиишкинниг чоруткаанының түңнелинде бодум эки сегип, эттинип келдим. Ол ышкаш мээң өөрүм С. Ооржак, Р. Сат, Ч. Сан-Дарый, О. Чойган олар база кончуг эки түңнелдиг кезиишкинни эрткен болгаш оларның кадыкшылы катап экижээн.

Республиканың өкпе аарыынга удур эмнелгезиниң эмчилери Ю. П. Щербаков, Г. Т. Малюков, Б. К. Никитин, А. И. Доржу оларның совет кижилерниң кадыкшылы дээш могаг-шылаг чок күш-ажылынга, аарыг кижилерге оларның ээлдек-эвилең аажы-чаңынга, бистерниң кадыывысты катап эгиткенинге өөрүп четтиргенивисти «Шын» солунну дамчыштыр илергейлеп тур бис.

К. ОНДАР.

Аң болгаш аңныыр

БАШТАЙГЫ БЫСКАНДА-ЛА

Кыш бодунуң эргезинче бүрүн кирген. Коми АССР-ниң болгаш Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң тывышчы-аңчылары баштайгы быскан харда-ла тайгаже үнүпкеннер. Одаг-чадырларга баштайгы олчалар көстүгүлеп келгилээн. Өңнүг өлүктерни болгаш дүктүг аңнарны аңнаары эгелээн.

Бо чылдың онзагай демдектери болгаш чаа чүүлдери кандызыл? Россия Федерациязында алды муң хире аңныыр ажыл-агыйларын тургускан. Аңныг болгаш куштуг бүгү черлерниң барык чартык кезиин оларда бижиглээн. Ол ажыл-агыйлар аңнарны болгаш куштарны чүгле өлүрери-биле кызыгаарланмайн, оларны өстүрүп көвүдедир хемчеглерни чорудуп турар: төтчеглекчилер-биле демисежип, берүлерни, өске араатан аңнарны болгаш хоралыг куштарны узуткап турар. Аңнарга немелде чем белеткээри, куштарга уялар кылыры, оларны үерлээшкинден, өрттен болгаш дожаңнаашкындан камгалары дурум болу берген.

Куштарның камгалалын экижидери-биле күрүнениң район аңныыр инспекциязын организастагылаан, а оларга дузалажыры-биле 70 муң хире кежигүннүг хөй ниитичи аңныыр инспекциязы ажылдап турар.

Чамдык районнарның аң-мениин көвүдедир сорулга-биле оларны тудуп көжүрер ажыл хөй чоруттунуп турар. Сибирь тайгазының аңнарын болгаш куштарын чурттуң Европа кезээниң арга-арыгларында хөйнү көрүп болур. Белоруссияның зубрлары Кавказта болгаш Москва чоогунда салдынгылаан. Оон ыңай Сибирьден болгаш Ростов областан хөй коданнар Москва чоогунда аппарып салдынган. Ам үеде ол черде буурлар болгаш ивилер, чер хаваннары болгаш күртүлер одарлап чоргулаар апарган.

Аңныыр ажылдакчылары өңнүг өлүктер киш, киндус, ондатра, бобр, норка дугайында база сагыш салып турар. Сөөлгү чылдарда оларның «баш саны» дыка өскен. Аңчылар Баргузинниң болгаш Камчатканың сураглыг киштерин өлүрүп алгаш тайгадан әэп кээри ховар эвес болу берген.

Кыдыкы Соңгу чүкке болгаш аңаа деңнештирген черлерге өлүктүң күрүнеге садып алыр өртээн элээн улгаттырар дугайында шиитпирни чазак бо чылын хүлээп алган. Ол дээрге аңчыларның күш-ажылынга идиг болур болгаш өлүк белеткелиниң хемчээлин улгаттырарынга дөгүм болуру чигзиничиг чок.

Аңчыларга эртем база дузалаар. РСФСР-ниң кол аңныыр эргелелиниң чанынга аңныыр ажыл-агыйының болгаш аң камгалалының төп эртем-шинчилел лабораториязын тургузарын шиитпирлээн. Ооң сорулгазы болза бедик продуктулуг аңныыр ажыл-агыйын организастаарының болгаш чорударының, с ол ышкаш Россияның аң өстүрер сурагжаан черлеринге аң камгалалын чорударының эртем үндезиннерин ажылдап кылыры болур.

К. БЕЛОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Редактор К. К. КУДАЖЫ.

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Иван Макарович» 10.20, 12, 1.40, 3.20, 5, 7.50, «Белаяда чаңнык» 9.30, «Элээди оолдар» 6.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Резидентиниң чазызы» (делгем экранныг) 10, 12.45, 3.30, 6.15, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии уруг ачазын дилеп тур» 3, 6.40, «Шынчы солдат Панчо Вилья» 4.45, 8.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дириг амытаннарның дылы» 3, «Малиновкага болган куда» 4.30, 6.20, 8.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-25, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01471.